

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Bakalářská práce

Leona Špetová

Označení barev a jejich kolokace v Českém národním korpusu

Color Terms and their Collocations in the Czech National Corpus

Ráda bych poděkovala Mgr. Dominice Kovářkové, M.A., Ph.D., za cenné rady, vstřícný přístup, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. 5. 2020

Leona Špetová

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá označením základních barev v češtině a jejich kolokacemi. Cílem práce je zkoumat a stanovit, s jakými adverbii se nejčastěji spojují adjektiva označující základní barvy. Potřebný materiál je získán ze synchronního korpusu psané češtiny SYN2015. V práci jsou představeny základní lingvistické přístupy ke zkoumání barev v jazyce a příslušná terminologie. Aby mohla být srovnávána různě frekventovaná adjektiva označující základní barvy, bylo potřeba frekvenci pro vlastní výzkum relativizovat. Podle relativní frekvence byla jednotlivá spojení rozlišena na kolokace a kombinace. Na základě analýzy byly vymezeny čtyři kategorie zkoumaných kolokací: kategorie spojení s dalšími barvami, kategorie nositele, kategorie jasnosti, sytosti a intenzity, kategorie specifických vlastností. V rámci každé kategorie jsou zkoumány a popisovány kolokace (v případě první kategorie i kombinace) s každou základní barvou.

Klíčová slova

označení základních barev, kombinace adverbium–adjektivum, kolokace, korpusový výzkum

Abstract

This bachelor thesis discusses the basic color terms in the Czech language and their collocations. The work aims to examine and determine which adverbs connect with color terms the most. The data for the research are gained from synchronous corpora of written Czech called SYN2015. The thesis describes relevant terminology and presents the main linguistic approaches to research of color terms in the language. To compare differently frequented color terms, the frequency was relativized, and depending on it, the connections were differentiated into collocations and combinations. Four categories of collocations were defined based on the analysis: category of connections with other colors, category of reference to physical objects, category of brightness, saturation and intensity, category of specific characteristics. Collocations of each color term (in case of the first category also combinations) are examined and described within each category.

Keywords

basic color terms, combination adverb–adjective, collocation, corpus-based research

Obsah

Úvod.....	8
Představení základních pojmů	9
1 Korpus SYN2015.....	9
2 Frekvence.....	9
3 Lemma, lemmatizace a morfologické značkování	10
4 Kolokace	10
Základní lingvistické přístupy ke zkoumání barev	12
1 Vymezení základních barev	12
1.1 Výběr barev pro tuto práci.....	17
2 Kolokace barev	17
2.1 Typ kolokací pro tuto práci	21
3 Mezijazykový přístup	22
4 Další lingvistické přístupy k pojetí barev v jazyce	22
4.1 Lexikografický přístup	22
4.2 Onomastický přístup.....	24
4.3 Kognitivně lingvistický přístup	25
Vlastní výzkum	26
1 Popis práce.....	26
1.1 Zkoumané barvy	26
1.2 Typ zkoumaných kolokací	26
1.3 Získání dat	26
1.4 Třídění dat	27
1.5 Absolutní a relativní frekvence	27
2 Analýza kolokací	29
2.1 Kategorie spojení s dalšími barvami	30
2.1.1 Popis kategorie	30

2.1.2	Kolokace a kombinace základních barev s adverbii vyjadřujícími základní barvu	30
2.1.3	Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími nezákladní barvu.....	40
2.1.4	Celkové zhodnocení	42
2.2	Kategorie nositele	44
2.2.1	Popis kategorie	44
2.2.2	Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími nositele barvy	45
2.2.3	Celkové zhodnocení	56
2.3	Kategorie jasnosti, sytosti a intenzity	59
2.3.1	Popis kategorie	59
2.3.2	Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu	62
2.3.3	Celkové zhodnocení	66
2.4	Kategorie specifických vlastností.....	68
2.4.1	Popis kategorie	68
2.4.2	Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími specifickou vlastnost ...	68
2.4.3	Celkové zhodnocení	73
3	Shrnutí výsledků výzkumu	73
	Diskuse.....	77
	Závěr	78
	Použitá literatura	80

Úvod

Na problematiku barev lze nahlížet z několika různých hledisek, z fyzikálního, psychologického, lingvistického, filozofického nebo antropologického. Každé pak na fenomén barev nahlíží jiným způsobem a pomocí jiných ukazatelů. Pro tuto práci bude směrodatné hledisko jazykové.

V této bakalářské práci se zaměřuji na označení základních barev¹ a sleduji jejich zapojení do systému jazyka pomocí kolokací vyhledaných v Českém národním korpusu. Svým výzkumem chci přispět ke studiu a interpretaci jazykových pojmů pro barvy. Cílem práce je zkoumat a stanovit, s jakými adverbii se nejčastěji spojuje označení pro základní barvu. Kolokace systematicky roztřídím do jednotlivých sémantických kategorií a následně je mezi sebou porovnáám.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, které se dělí na jednotlivé podkapitoly. V teoretické části, tedy první a druhé kapitole, představím relevantní terminologii a základní lingvistické přístupy ke zkoumání barev v jazyce. Důraz bude kladen především na příspěvky týkající se problematiky barev v češtině a studie vztahující se k zaměření této bakalářské práce.

Třetí kapitola je věnována vlastnímu výzkumu. V první části podrobněji představím koncept výzkumu – jak výzkum probíhal, kde a jakým způsobem jsem získala potřebná data apod. Ve druhé části analyzuji jednotlivé kolokace (případně i kombinace), které podle jejich typu a významu třídím do následujících kategorií: kategorie spojení s dalšími barvami, kategorie nositele, kategorie jasnosti, sytosti a intenzity a kategorie specifických vlastností. V závěru kapitoly porovnáám jednotlivé kolokace.

Ve čtvrté kapitole předkládám diskusi, kde v souvislosti se svým výzkumem rozvíjím problematiku kompozit.

Závěr shrnuje celý výzkum a zásadní poznatky, ke kterým jsem na základě analýzy zkoumaného materiálu dospěla.

Poslední kapitola obsahuje seznam použité literatury.

---

¹ Za základní barvy považuji barvy, které ve své práci vymezili B. Berlin a P. Kay (1969): bílá, černá, červená, žlutá, zelená, modrá, hnědá, růžová, fialová, oranžová a šedá. Práce B. Berlina a P. Kaye je podrobněji popsána na straně 12.

Představení základních pojmů

V této kapitole představím relevantní pojmy pro tuto práci.

1 Korpus SYN2015

Potřebná data k analýze jsem získala z databáze Českého národního korpusu. Konkrétně pracuji s korpusem SYN2015. Jedná se o synchronní reprezentativní referenční korpus současné psané češtiny. Obsahuje přes 100 milionů textových slov. Zachycuje převážně texty vzniklé během let 2010–2014. Výhodou tohoto korpusu oproti některým ostatním je jeho reprezentativnost a vyváženost textů. V korpusu SYN2015 je ve stejném poměru zastoupena beletrie, publicistika a oborová literatura.

Další výhodou korpusu SYN2015 je, že se jedná o lemmatizovaný a morfologicky tagovaný korpus. V korpusu se dá mimo jiné vyhledávat pomocí dotazovacího jazyka CQL (Corpus Query Language). Zároveň obsahuje i mnoho jiných funkcí pro třídění a zpracování dat, například vytvoření frekvenčního seznamu výsledků. Díky tomu všemu jsou data snadno vyhledatelná, nevyžadují složité manuální excerpcce z textu.

Korpus SYN2015 (a zároveň i korpusový materiál celkově) je vhodný ke zkoumání jevu, kterému se tento výzkum věnuje. Zachycuje reálné a současné užívání jazyka, nejedná se například o přehled archaismů a zastaralých konstrukcí. Zajišťuje vysokou míru objektivitu, výzkum neprobíhá pomocí introspekce, ale je založen na reálných datech.²

2 Frekvence

V korpusové lingvistice frekvence stanovuje počet výskytů jevu v korpusu. Může být buď absolutní, nebo relativní. Absolutní frekvence označuje prostý počet výskytů slov v daném korpusu. Abychom výsledky dokázali vhodně interpretovat, potřebujeme znát další informace, například velikost korpusu. Relativní frekvence ukazuje četnost jevu a umožňuje porovnání různých korpusů nebo textů. Často používaná relativní frekvence i.p.m. (instances per million) se počítá pomocí následujícího vzorce:

$$REL = \frac{ABS}{N} \times 1\,000\,000$$

ABS představuje absolutní frekvenci, N je celková velikost korpusu. Celý podíl těchto dvou hodnot je vynásoben 1 000 000. Díky relativní frekvenci můžeme stanovit pravděpodobnost

---

² Podrobnější informace o korpusu SYN2015 jsou dostupné na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015>>, heslo Korpus SYN2015.

výskytu jevu v jazyce. Může se používat například k tvorbě slovníků, zjištění kolokací nebo k určení klíčových slov v textu.³

V této práci používám relativní frekvenci upravenou pro potřeby daného výzkumu. Jelikož má každé adjektivum označující základní barvu jinou absolutní frekvenci, je potřeba ji relativizovat, aby mohly být jednotlivé kolokace srovnány. Pro její výpočet použiji upravený vzorec. ABS představuje absolutní frekvenci konkrétní kolokace (v korpusu SYN2015), N je celková frekvence adjektivního označení pro danou barvu (v korpusu SYN2015). Celý podíl těchto dvou hodnot je vynásoben číslem 100 000. Velikost násobícího čísla je motivována přehledností výsledku (při násobení 100 vychází velmi malá čísla, se kterými se poměrně špatně pracuje, při násobení 1 000 000 vychází naopak velké hodnoty, které mohou být nepřehledné). Výpočet této upravené frekvence je podrobněji představen níže (na straně 27).

3 Lemma, lemmatizace a morfologické značkování

F. Čermák popisuje lemma jako „neutrální či slovníkový, resp. kánonický tvar lexému (u flektovaných lexémů mívá podobu nominativu a infinitivu), který umožňuje např. sestavit už heslář slovníku“ (Čermák 2010, s. 233). V procesu lemmatizace se jednotlivá lemmata přidělují ke každé formě v korpusu. Jedná se o součást morfologické anotace korpusu. V morfologické anotaci se jednotlivým slovním tvarům kromě lemmatu přiřazují tagy (morfologické značky), které nesou informace o gramatických kategoriích, např. o slovním druhu, jmenném rodu, čísle, pádu apod. Morfologické značkování zajišťuje lepší a rychlejší prohledávatelnost dat obsažených v korpusu.

Morfologická anotace probíhá obvykle automaticky, podíl špatně určených značek se odhaduje na 4 %. Ve svém výzkumu jsem například narazila na chybně určené lemma lexému *nefritově*, kde základní tvar byl vyhodnocen jako *fritově* a předpona *ne-* jako negace.

4 Kolokace

V korpusové lingvistice se kolokace považuje za „smysluplné, ustálené, syntagmatické spojení dvou (nebo víc) slovních tvarů (někdy celých lexémů) v blízkém kontextu.“⁴ V podstatě se jedná o častý souvýskyt dvou nebo více slov v textu. Jednotlivé členy kolokace (kolokáty) by měly splňovat vzájemnou sémantickou kompatibilitu, např. se slovesem *pít* budou tvořit kolokace tekutiny určené k pití, ne třeba pevné látky (**pít kámen*).

---

³ Podrobnější informace o frekvenci jsou dostupné na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:frekvence>>, heslo Frekvence.

⁴ Dostupné na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>>, heslo Kolokace.

Ustálenost kolokací je měřitelná celkovou frekvencí spojení. Z toho důvodu je jazykový korpus obecně vhodný ke zkoumání tohoto jevu, frekvence jednotlivých spojení je snadno vyhledatelná.

Specifickým typem kolokace jsou spojení se slovy monokolokabilními. Tato slova jsou schopna tvořit kolokace s velmi omezeným počtem lexémů. V souvislosti s kolokacemi, kterým se věnuje tento výzkum, bychom mohli za monokolokabilní považovat například adverbia v kolokacích *kanárkově žlutý* nebo *chrpově modrý*.⁵

Jak již bylo řečeno, kolokace je souvšyk dvou nebo více slov v blízkém kontextu. Zároveň je třeba upozornit, že kolokace nejsou jako pojem dosud terminologicky ustáleny, jejich pojetí se může u různých autorů lišit. Tento výzkum se věnuje určitému typu kolokací – spojení přesně dvou po sobě jdoucích slov o určité frekvenci, která implikuje jeho ustálenost (případně pravidelnost).⁶ Málo frekventovaná spojení slov jsou v tomto výzkumu považována za kombinace.

V souvislosti se zkoumanými kolokacemi je vhodné zmínit pojem *bigram*. Bigram je posloupnost (zřetězení) dvou jednotek stejného druhu (např. písmen nebo slov) v textu. Od kolokací se bigram liší tím, že kombinace členů bigramu nemusí být ustálené. Stručně řečeno, kolokace je vždy bigramem, bigram ale nemusí být vždy kolokací.⁷

---

⁵ Podrobněji viz strana 59.

⁶ Kritérium velikosti frekvence je podrobněji popsáno na straně 27.

⁷ Podrobnější informace o bigramech jsou dostupné na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:ngram>>, heslo N-gram.

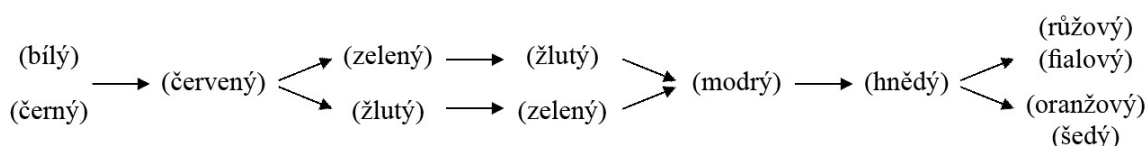
Základní lingvistické přístupy ke zkoumání barev

Cílem této kapitoly je představit základní přístupy mapující situaci barev v lingvistice. Důraz bude kladen především na příspěvky týkající se problematiky barev v češtině. Jednotlivé práce nejsou řazeny chronologicky, ale jsou rozděleny do pěti tematických okruhů, které se týkají různých oblastí spojených s pojmenováním barev v jazyce.

1 Vymezení základních barev

V tomto oddílu jsou zahrnuty přístupy, které se týkají klasifikace barev v jazyce. V následujících odstavcích bude nastíněno především vymezení základních barev a představení kritérií pro jejich výběr.

Jazykovému pojmenování barev začala být věnována větší pozornost od druhé poloviny 20. století. Jedním z klíčových příspěvků tohoto období je práce lingvistů Brenta Berlina a Paula Kaye s názvem *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*, která byla publikována v roce 1969. Autoři na základě zkoumání 98 jazyků vytvořili tzv. evoluční schéma pojmů označujících základní barvy (Obrázek 1). Ve své práci předkládají tvrzení, že označení pro základní barvy v jazyce se vyvíjí podle univerzálního pořadí. Tato posloupnost je relativně fixní a neměnná.

Obrázek 1: Evoluční schéma pojmů označujících základní barvy podle B. Berlina a P. Kaye (1969)

Primárně by měl každý jazyk rozlišit černou a bílou barvu (jedná se o klíčovou diferenciaci tmavého a světlého). Pokud jazyk obsahuje celkem tři barvy, třetí bude označení pro červenou. Pokud obsahuje barvy čtyři, čtvrté bude označení buď pro žlutou, nebo pro zelenou. V případě, že má jazyk barev pět, zahrnuje označení pro černou, bílou, červenou, žlutou i zelenou. Analogicky lze podle schématu dojít až k jedenácti barvám, které B. Berlin a P. Kay označují jako základní (fokální): černá, bílá, červená, žlutá, zelená, modrá, hnědá, růžová, fialová, oranžová a šedá (Berlin – Kay 1969). Celkový počet barev závisí na rozsahu slovní zásoby daného jazyka. Pokud jazyk zatím nemá finálních jedenáct základních označení pro barvu, v jeho lexikálním systému se budou vyvíjet shodně s představeným univerzálním modelem. Postupně se tak ve všech přirozených jazycích ustálí jedenáct pojmů pro základní barvy.

Autoři v práci vymezují čtyři hlavní kritéria pro označení základních barev:

1. Označení základní barvy by mělo být monolexemické, nemělo by se tedy jednat o složené nebo víceslovné výrazy jako např. *modrozelený* či *lososově zbarvený*.
2. Označení základní barvy by nemělo být hyponymní k jinému barevnému označení, nemělo by se jednat o název odstínu nadřazené barvy. Toto kritérium vylučuje ze základních barev označení jako *šarlatový* a *karmínový* (v obou případech se jedná o odstíny spadající do sémantického pole červené barvy).
3. Označení základní barvy by nemělo být kontextově omezeno na úzkou skupinu entit (např. nábytek, barva vlasů), ale mělo by být aplikovatelné všeobecně. Toto kritérium eliminuje mimo jiné označení *blondřatý*, které se vztahuje pouze k popisu barvy vlasů.
4. Označení základní barvy by mělo být stejně přístupné všem uživatelům jazyka, nemělo by se tedy jednat o idiolekt či slang. Autoři v článku uvádějí příklad nepřístupného označení jako „*the color of the rust on my aunt's old Chevrolet*“ (volně přeloženo jako „barva rzi na tetině starém Chevroletu“).

Mimo tato hlavní kritéria autoři představují ještě několik dalších, která se vztahují pouze na určitou skupinu sporných případů (přesněji řečeno případů, jejichž distinkce je podle zmíněných čtyř kritérií stále nejasná):

5. Označení základních barev by měla mít stejný distribuční potenciál (týkající se derivačních a slovtvorných postupů). Autoři uvádějí příklad aplikovatelný na angličtinu: označení barvy připouštějící sufix *-ish* (*redish*, *whitish*, *greenish*, ale ne **scarletish* apod.). Analogicky bychom mohli pro češtinu vytvořit příklady reálně existujících označení jako *namodralý*, *nazelenalý*, *načervenalý*, ale ne **naběžovělý*, **natyrkysovělý* (v takových případech by se jednalo o jazykovou aktualizaci, ne o běžné užití).
6. Označení základních barev by neměla zároveň pojmenovávat nositele (příp. látku) majícího tuto barvu (např. *zlatý*, *stříbrný*), mělo by se jednat o barvy nemotivované (s ohledem na synchronní hledisko). Autoři upozorňují na fakt, že toto kritérium by mohlo vyloučit oranžovou barvu (v originále *orange*) ze základních barev, ale pouze v případě, že by nějaké ze zmíněných čtyř hlavních kritérií bylo v souvislosti s oranžovou barvou sporné.⁸
7. Označení základních barev by neměla být vypůjčena z cizích jazyků, měla by vzniknout v rámci jednoho stejného lexikálního systému.

---

⁸ Analogicky by v češtině mohl nastat stejný problém s fialovou barvou.

Tato teorie inspirovala mnoho autorů ke zkoumání barev v lingvistice. Některé práce na teorii navazují a pokoušejí se ji rozvíjet, jiné univerzální teorii oponují, především zastánci tzv. relativistického přístupu⁹.

Vymezení označení základních barev pro češtinu se věnují autorky Věra Schmiedtová a Barbara Schmiedtová ve studii *Určení jazykové základovosti barev v Českém národním korpusu* (2006). Cílem studie je stanovit počet označení základních barev pro češtinu a určit jejich pořadí. Za účelem dosažení výsledků autorky zkoumají zapojení pojmenování barev do jazykového systému na základě frekvence, počtu odstínů (spadajících do sémantického pole konkrétní barvy) a derivačních a kombinačních schopností lexémů užívaných pro popis barev. Výzkum je založen na korpusových datech, konkrétně autorky pracují s korpusem SYN2000¹⁰. Do výzkumu bylo zařazeno celkem dvanáct označení barev. Jedenáct barev koresponduje se základními barvami podle B. Berlina a P. Kaye (1969), autorky navíc přidávají označení pro rudou barvu.

Autorky na základě analýzy zmíněných kritérií stanovily jako pojmenování pro základní barvy v češtině tyto barvy v následujícím pořadí: černá, bílá, červená, modrá, zelená, žlutá, šedá/šedivá, hnědá (Schmiedtová – Schmiedtová 2006). Mezi základní barvy v češtině autorky nezahrnuly rudou, růžovou, oranžovou a fialovou barvu z následujících důvodů:

1. Rudá – tato barva vytváří pouze jeden odstín (bordó), k jejímu vyjádření potřebujeme použít pojmenování jiné barvy (tmavě červená). Rudá bývá často synonymní s červenou barvou.
2. Růžová – pro její vyjádření musíme využít základního označení jiné barvy – bledě červený, vyjadřuje tedy jen míru sytosti dané barvy.¹¹
3. Fialová a oranžová – jejich pozdní přistoupení do systému dokazuje, že se systém bez nich dlouho obešel, např. tyto barvy se neužívají v onomastice. Původ jejich názvu je cizí (oranžová) nebo motivovaný (fialová). Ve všech zkoumaných kritériích se vyskytují na konci (Schmiedtová – Schmiedtová 2006).

---

⁹ „Relativisté upozorňují na existenci jazyků vymykajících se univerzalistickým generalizacím [...]; především však z hlediska kulturní antropologie odmítají samu univerzalistickou metodologii [...] jakožto etnocentrickou, uvalující západní standardy barevného označování na cizí kultury“ (*Nový encyklopedický slovník češtiny* 2016, s. 736).

¹⁰ Jedná se o korpus, v němž převažují texty z let 1990–1999. Korpus je tvořen převážně publicistickými texty (konkrétně 60 %). V tomto bodě je důležité zmínit, že převaha publicistiky může zkreslit některé zkoumané složky studie. Aby výsledky mohly být zobecněny a aplikovatelné na systémovou povahu psaného jazyka jako celku, bylo by vhodné používat vyváženější vzorek dat, případně výsledky relativizovat.

¹¹ Pokud autorky zohledňují toto tvrzení, bylo by vhodné uvažovat i o vyřazení šedé/šedivé barvy, kterou je také možné vyjádřit pomocí základního označení jiné barvy – bledě černý.

Autorky v práci navrhly poměrně podnětný a zajímavý způsob vymezení označení základních barev v češtině, nicméně jejich výzkum obsahuje několik diskutabilních tvrzení. Ve své práci zohledňují i velmi nízkou frekvenci, což může v některých případech zkreslit výsledky. Např. mezi odstíny modré zařazují odstín *lazurový*, který je v korpusu SYN2000 užit pouze dvakrát. V takových případech se obvykle jedná o okrajové slovo, nemělo by tedy být do celkového zhodnocení započítáno jako (běžně užívaný) odstín.

V souvislosti s odstíny autorky samy zmiňují, že „ne vždy je možné odstín zahrnout jen k jedné barvě“ (Schmiedtová – Schmiedtová 2006, s. 302). Přesto např. *lososový* a *broskvový* odstín je přiřazen pouze k růžové barvě, zrzavý pouze k hnědé apod. Tato klasifikace je velmi subjektivní a diskutabilní, uživatelé jazyka příslušnost odstínu k dané barvě hodnotí individuálně. Označení pro oranžovou barvu se z důvodu přiřazení jeho potenciálních odstínů k jiným barvám umístilo v této kategorii až jedenácté v pořadí. Na základě tohoto umístění se ho autorky rozhodly z pojmů pro základní barvy v češtině vyřadit. Pokud bychom ale odstíny jako lososový, broskvový a zrzavý řadili k oranžové, tato barva by neskončila až jedenáctá, nebyl by tedy důvod k jejímu vyřazení ze základních barev.

Celkově autorky představily teoreticky zajímavý způsob určení pojmů pro základní barvy v češtině, praktické užití má však nedostatky a není postaveno na pevných metodologických základech.

Vymezení pojmů pro základní barvy v češtině se dále věnuje lingvistka Mari Uusküla ve své studii *The Basic Colour Terms of Czech*, která vyšla v roce 2008. Oproti zmíněné studii Věry Schmiedtové a Barbary Schmiedtové (2006) používá autorka k dosažení výsledků jinou metodologii. Jak již bylo řečeno, V. Schmiedtová a B. Schmiedtová použily pro zjištění označení základových barev data z jazykového korpusu. M. Uusküla svůj výzkum zakládá na datech získaných dotazováním respondentů.

Experimentu se účastnilo 52 rodilých mluvčích češtiny ve věku od 15 do 70 let (věkový průměr činil 34,7 let). Experiment sestával ze dvou částí – *The list task* a *The colour naming task*¹². V první části (*The list task*) měli mluvčí za úkol vyjmenovat v určitém čase co nejvíce barev. Klíčový byl počet vyjmenovaných barev a jejich pořadí. Ve druhé části (*The colour naming task*) bylo respondentům ukázáno 65 barevných kartiček. Respondenti měli za úkol pojmenovat zobrazenou barvu na kartičce.

---

¹² Volně přeložitelné jako „seznam barev“ a „pojmenování barev“.

V první části bylo vyjmenováno celkem 224 různých názvů barev (o celkové frekvenci 1 074), průměrně 20,65 barevných termínů na osobu. Na základě výpočtu indexu kognitivní významnosti¹³ bylo stanoveno jedenáct označení základních barev v češtině v tomto pořadí: bílá, červená, žlutá, modrá, zelená, černá, oranžová, fialová, hnědá, růžová a šedá (Uusküla 2008). Vysokého indexu kognitivní významnosti dosáhlo označení pro béžovou barvu, které skončilo na dvanáctém místě nejvýznamnějších barev pro češtinu. Dalšími „kandidáty“ na označení základních barev v češtině by byly tyto názvy – okrový, tyrkysový, lila a khaki, jejich index kognitivní významnosti ale není tak vysoký jako u zmíněných dvanácti pojmů.

Ve druhé části bylo použito 517 různých barevných termínů (o celkové frekvenci 3 347) pro 65 kartiček s barvou.¹⁴ Na základě jejich absolutní frekvence bylo stanoveno deset pojmů pro základní barvy v češtině v následujícím pořadí (mezi základní byly zařazeny barvy, které měly absolutní frekvenci alespoň 85): fialová, zelená, modrá, hnědá, růžová, oranžová, šedá, červená, žlutá a černá (Uusküla 2008). Označení pro bílou barvu se nepodařilo dosáhnout hranice 85 výskytů (konkrétně mělo výskytů 65 a skončilo třinácté v pořadí). Tato skutečnost je pravděpodobně způsobena tím, že čistě bílá barva byla reálně zobrazena pouze na jedné kartičce. Ze stejného důvodu se označení pro černou barvu umístilo až na desáté pozici. Několik mluvčích ale určilo kartičku s reálně vyobrazenou šedou barvou jako černou. O něco přesnější výsledky ukazuje počet a pořadí pojmů pro základní barvy určen na základě poměru frekvence pojmenování pro barvu a počtu ukázaných kartiček s konkrétní barvou. Na základě kritéria dvanácti výskytů bylo zjištěno deset označení pro základní barvy v češtině: černá, šedá, hnědá, bílá, modrá, zelená, červená, fialová, oranžová a žlutá (Uusküla 2008). Dalšími kandidáty pro pojmenování základních barev podle této metody by byla označení pro růžovou, tmavě hnědou, světle zelenou a tmavě zelenou barvu. Žádný ze zmíněných pojmů ale nepřekročil hranici dvanácti výskytů.

Na základě kombinací výsledků obou představených částí autorka dochází k následujícímu tvrzení¹⁵: „It follows that there are exactly 11 basic colour terms in Czech: bílá ‘white’, černá ‘black’, červená ‘red’, žlutá ‘yellow’, zelená ‘green’, modrá ‘blue’, hnědá ‘brown’, oranžová ‘orange’, fialová ‘purple’, šedá ‘grey’, and růžová ‘pink’.“ (Uusküla 2008, s. 20). Zároveň autorka vyvrací tvrzení, že mezi pojmy pro základní barvy v češtině patří i označení pro rudou barvu.

---

¹³ V originálu *The cognitive salience index*, podrobnější informace o jeho výpočtu viz Uusküla 2008, s. 8.

¹⁴ Někteří respondenti nedokázali pojmenovat všech 65 ukázaných barev.

¹⁵ Podrobnější informace ke způsobu kombinace výsledků viz Uusküla 2008, s. 21.

Problematikou zařazení pojmenování rudé barvy mezi označení základních barev pro češtinu se věnovaly již zmíněné autorky Věra Schmiedtová a Barbara Schmiedtová. Ve své práci *The Color Spectrum in Language: The Case of Czech* rudou barvu řadí mezi označení základních barev v češtině. Autorky se detailněji soustředí na černou, bílou a červenou (v souvislosti s ní i na rudou) barvu. Na datech získaných z korpusu SYN2000 vytvářejí profil těchto tří barev se zaměřením na frazeologii a uvedením příkladů nejčastějšího užití.

Autorky nevnímají rudou barvu jako odstín červené, ale jako vyjádření na stejné hierarchické sémantické rovině. Jako jejich odstíny potom uvádějí např. *bordová, purpurová, nachová, karmínová, šarlatová, granátová* (Schmiedtová – Schmiedtová 2002). Jako příklady užití rudé uvádějí např. *Rudé náměstí, Rudá jízda, rudý bratr, Rudé právo* (Schmiedtová – Schmiedtová 2002). Samy zmiňují, že rudá barva má v češtině politické a revoluční konotace. V těchto případech by bylo vhodnější uvažovat o rudé spíše jako o symbolu než o barvě jako takové. V pozdější práci (jak již bylo zmíněno výše) se autorky rozhodly nezařazovat rudou barvu mezi pojmy pro základní barvy v češtině (Schmiedtová – Schmiedtová 2006).

1.1 Výběr barev pro tuto práci

Ve své práci se zaměřuji na 11 základních barev vymezených podle B. Berlina a P. Kaye (1969). V jednotlivých kapitolách jsou představeny v následujícím pořadí: bílá, černá, červená, žlutá, zelená, modrá, hnědá, růžová, fialová, oranžová, šedá/šedivá. Toto pořadí vychází z evolučního schématu pojmů označujících základní barvy podle B. Berlina a P. Kaye (1969), které bylo představeno na straně 12.

Slova šedý a šedivý mohou být v některých přístupech považována za varianty jednoho lexému (lišící se jen prázdným morfémem *-iv-*), jindy za volně zaměnitelná synonyma, někteří badatelé zase upozorňují, že např. v rámci terminologie tyto dva lexémy zaměňovat nelze. V této práci rozdíl mezi oběma slovy z praktických důvodů zanedbám, ač jsem si jich vědoma.

2 Kolokace barev

V tomto oddílu jsou představeny práce, které reflektují kolokace barev. Jsou zde zahrnuty jak studie, které se primárně týkají kolokací barev v jazyce, tak i práce, jejichž primárním cílem není zjistit a popsat barevné kolokace, nicméně tuto tematiku v souvislosti s výzkumem zmiňují.

Jednou z prací, které se věnují přímo kolokacím barev, je studie Věry Schmiedtové s názvem *Volná a vázaná spojitelnost/kolokace názvů barev a jejich odstínů v češtině: analýza na základě*

ČNK, která vyšla v roce 2006. Autorka se zaměřuje na spojení adverbii s adjektivním označením pro barvu. Konkrétně zkoumá spojitelnost nelexikalizovaných názvů barev s jejich odstíny, s pojmy vyjadřujícími sytost, jasnost a intenzitu a vyjádření hodnocení barev. Dále se věnuje lexikalizovaným¹⁶ odstínům dané barvy, které třídí do kategorií podle toho, s jakými objekty jsou spojovány. V závěru práce se zaměřuje na frazeologii, konkrétně na přirovnání se spojkou *jako* obsahující barvu. Pracuje s jedenácti základními barvami, které jsou vymezeny ve studii B. Berlina a P. Kaye (1969), a s barvou rudou, o které zmiňuje, že „bývá za základní barvu považována“ (Schmiedtová 2006, s. 311). Studie je založena na datech z korpusu SYN2000.

V první části autorka třídí barevné kolokace typu adverbium–adjektivum (vyjadřující barvu) do čtyř kategorií. Do první kategorie spadají adverbia vyjadřující odstín barvy. Tato pojmenování se tvoří dvěma postupy – buď připodobněním barvy k předmětům fyzického světa (např. *cukrově bílý*, *brusinkově červený*, *mechově zelený*), nebo přechody mezi jednotlivými barvami (např. *žlutavě bílý*, *fialově červený*, *hnědavě zelený*). Podle výsledků analyzovaného materiálu autorka dochází k tvrzení, že produktivnost prvního postupu je téměř dvojnásobná. Do druhé kategorie řadí adverbia vyjadřující sytost dané barvy. Ta je tradičně vyjadřována např. výrazy *temně*, *světle*, *tmavě*. Do třetí kategorie spadají adverbia vyjadřující jasnost nebo intenzitu barvy, např. *jasně*, *jiskřivě*, *oslnivě* a *ostře*. Ve čtvrté kategorii jsou představena adverbia, která hodnotí užití názvů barev a vyjadřují vztah mluvčího k těmto názvům (např. *krásně bílý*, *infarktově červený*, *svěže zelený*). Tato adverbia jsou rozdělena na kladná, záporná a neutrální.

V této části se objevuje několik nejasností. Často je poměrně obtížné určit, do jaké kategorie konkrétní kolokace spadá. Nejvíce nepřesností se objevuje ve čtvrté kategorii hodnocení. Často jsou do ní přiřazena adverbia, která by bylo vhodnější zařadit do kategorie odstínů, např. *ohnivě červený* nebo *rajsky červený* (ve smyslu *mající barvu rajského jablka*) (Schmiedtová 2006). Zároveň je poměrně subjektivní, zda adverbium vyvolává kladné či záporné konotace. V některých případech není zjevná motivace, která autorku k této klasifikaci vede, např. představení následujících spojení jako evokací záporného hodnocení: *průsvitně bílý*, *průzračně bílý*, *kalně rudý*, *nápadně červený*, *studeně modrý* (Schmiedtová 2006). Tyto nepřesnosti mohou být dány tím, že kategorie hodnocení není příliš charakterizována. Působí tak dojmem, že jsou do ní zařazeny všechny kolokace, které se do předchozích kategorií nehodí. Nepřesně

---

¹⁶ Lexikalizaci V. Schmiedtová (2006) vymezuje pomocí definice F. Čermáka: „Lexikalizace je proces přeměny morfémů nebo slov v ustálený lexém s pevným významem celku v důsledku potlačení významu komponentů“ (Čermák 2001, s. 258). Za nelexikalizovaná spojení jsou považovány kolokace nebo volná spojení.

jsou vymezena také adverbia vyjadřující odstín, do nichž jsou přiřazeny výrazy, které by bylo vhodnější zařadit do jiných kategorií, např. kolokace *čistě zelený* nevznikla přechodem mezi jednotlivými barvami ani připodobněním k fyzickému světu, přesto je řazena do kategorie odstínu.

Ve druhé části práce se autorka zaměřuje na lexikalizované barevné odstíny (např. *pískový*, *pomněnkový*, *vínový*), které třídí do čtyř kategorií podle toho, jaké objekty popisují: kategorie člověka, kategorie přírody, kategorie věcí a konkrét a kategorie abstrakt. V závěru dochází k názoru, že kategorie abstrakt se užívá jen ve výjimečných případech, např. při popisu ticha, smíchu, hlasu nebo větru (Schmiedtová 2006). V této části opět nastává problém přiřazení odstínů k určité barvě. Jak již bylo popsáno výše (na straně 15), toto přiřazení je velmi subjektivní a sporné. Podle autorky spadají např. odstíny *malinový* k červené barvě, *levandulový* k modré a *zrzavý* k hnědé, o čemž by se dalo polemizovat. Zároveň není nikde představeno, jakým způsobem byly odstíny získány.

Ve třetí části autorka zkoumá označení základních barev ve frazeologii v přirovnáních s konjunkcí *jako*. Dochází k tvrzení, že tímto vzorcem jsou tvořeny jak frazémy (např. *černý jako havran*, *červený jako rak*), tak i volná spojení (např. *červený jako langusta*, *rudý jako paprika*) (Schmiedtová 2006).

Barevným kolokacím v jazyce se nepřímo věnují autoři Ida Raffaelli, Jan Chromý a Anetta Kopecka ve studii s názvem *Lexicalization Patterns in Color Naming in Croatian, Czech, and Polish*, která vyšla v roce 2019. Cílem studie je zjistit a popsat strategie chorvatských, českých a polských mluvčích při používání názvů barev. Autoři se zaměřují na podobnosti a rozdíly v lexikálních vzorcích, které mluvčí používají pro popis barev. Primárním objektem výzkumu tedy nejsou kolokace, ale typy lexikálních vzorců, které ale v některých případech můžeme za kolokace považovat (konkrétně vzorce typu adverbium–adjektivum a adjektivum–adjektivum).

Studie je založena na datech z projektu *Evolution of Semantic Systems*, který probíhal během let 2011–2014 a byl řízen Planckovým Institutem pro psycholingvistiku. Experimentu se účastnilo celkem 61 respondentů (20 mluvčích chorvatštiny, 20 mluvčích češtiny a 21 mluvčích polštiny) ve věku od 18 do 26 let. Respondentům bylo ukázáno 84 barevných kartiček, jejich úkolem bylo pojmenovat barvu zobrazenou na kartičce. Na základě výsledků byly popsány jednotlivé lexikalizované vzorce, které mluvčí používají při pojmenování barev, a následně byly mezijazykově srovnány.

Na základě analýzy těchto dat autoři dochází ke zjištění, že nejčastějším způsobem pojmenování barev (z hlediska počtu tokenů)¹⁷ ve všech třech jazycích je užití prostého adjektiva. Tento typ je v chorvatštině zastoupen 38,2 %, v češtině 30 % a v polštině 37,9 % (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019).

V pořadí dalších typů se jazyky liší. Ke druhému nejčastějšímu způsobu pojmenování barev pro češtinu a chorvatštinu patří spojení adverbia a adjektiva (typ [Adv + Adj]), pro polštinu derivované adjektivum (spojení adverbia a adjektiva polština nevyužívá). Nejfrekventovanější pojmenování vzniklá tímto způsobem jsou pro češtinu *tmavě zelená, světle modrá, světle zelená, tmavě modrá, světle fialová, tmavě fialová, světle růžová* a *tmavě hnědá* (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019). Z adverbii jsou nejčastěji použita adverbia *světle* a *tmavě*.

Jako třetí nejčastější typ pojmenování barev se pro češtinu a chorvatštinu používá derivované adjektivum, pro polštinu spojení adjektiva a adjektiva (typ [Adj + Adj]). V češtině se jedná o pojmenování jako *fialový, růžový, oranžový, okrový, lososový, tyrkysový, béžový* a *vínový* (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019).

Čtvrtý nejčastější typ pojmenování barev je pro všechny jazyky shodný, jedná se o kompozita tvořená podle vzorce [Adj [o] Adj]. V češtině do něj spadají označení jako *modrozelený, zelenomodrý, žlutozelený, tmavozelený, zelenohnědý, zelenožlutý, tmavomodrý, fialovorůžový, bílomodrý* a *hnědozelený*.

Chorvatština má pouze tyto zmíněné čtyři typy pojmenování. Oproti tomu čeština a polština pojmenovávají barvy pomocí vzorce [Adj + Adj] (tedy spojení adjektiva s adjektivem), v češtině se jedná o pátý nejčastější typ, v polštině (jak již bylo zmíněno výše) o třetí. Mezi tento typ spadají v češtině označení jako *pruská modrá, námořnická modrá* a *trávnová zelená*. Často se také vyjadřuje pomocí adjektiv v komparativu: *světlejší modrá, světlejší zelená, světlejší hnědá, světlejší růžová* a *tmavší zelená* (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019).

Polština navíc pojmenovává barvy pomocí substantiva nebo spojení adjektiva a substantiva, např. *jasny fiolet, ciemna zieleń, ciemny fiolet, jasna zieleń*¹⁸. Čeština a chorvatština tento postup používá velmi zřídka (konkrétní počet výskytů je u češtiny 6 a u chorvatštiny 7, oproti

---

¹⁷ Autoři ve studii srovnávají typy lexikálních vzorců jak z hlediska frekvence (počtu konkrétních výskytů), tak i z hlediska počtu typů (přesněji řečeno – mluvčí mohou např. stokrát říct *bílá* a stokrát *černá*, počet tokenů je 200, ale jedná se pouze o dva typy). Z důvodu stručnosti a přehlednosti v popisu studie uvádím pouze výsledky stanovené na základě frekvence, tedy počtu výskytů.

¹⁸ V překladu do češtiny se jedná o označení *světlá fialová, tmavá zelená, tmavá fialová, světlá zelená*, v překladu ale není zachována forma adjektivum–substantivum (ale adjektivum–adjektivum).

tomu v polštině 96). Z tohoto důvodu se v češtině a chorvatštině nedá považovat za běžně užívaný postup pojmenování barev (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019).

Pokud budeme pojmenování typu [Adv + Adj] a [Adj + Adj] považovat za kolokace, z výsledků zmíněného výzkumu vyplývá, že kolokace jsou značně frekventovaným způsobem pojmenovávání barev. Vzorec [Adv + Adj] je z hlediska počtu tokenů druhým nejčastějším pojmenováním barev v češtině, z hlediska počtu typů se jedná o nejproduktivnější způsob (konkrétně 67 typů a 483 výskytů). Vzorec [Adj + Adj] je na základě počtu tokenů pátým nejčastějším způsobem a z hlediska typů třetím nejčastějším způsobem pojmenování barev v češtině (konkrétně 52 typů a 68 výskytů) (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019).

Tématu kolokací se částečně týká již zmiňovaná studie *The Basic Colour Terms of Czech* (Uusküla 2008). V první části experimentu (*The list task*), kde měli respondenti v určitém časovém úseku vyjmenovat co nejvíce barev, byly zmíněny i tyto kolokace: *tmavě modrá, světle modrá, tmavě zelená, vínově červená, světle zelená, blankytně modrá, hráškově zelená, tmavě žlutá, citrónově žlutá, světle hnědá a tmavě hnědá* (Uusküla 2008). Z psycholingvistického hlediska je poměrně zajímavé, jaká spojení vnímají mluvčí jako ustálená (příp. lexikalizovaná) a ve kterých případech je opozitnost světlosti a tmavosti pouze jednostranná (např. byla zmíněna *světle* i *tmavě modrá*, ale žlutá barva byla užita pouze ve spojení *tmavě žlutá*). Ve druhé části experimentu (*The colour naming task*), ve kterém bylo respondentům ukázáno 65 kartiček s barvou, kterou měli respondenti pojmenovat, byly zmíněny tyto kolokace: *světle zelená, tmavě zelená, světle fialová, světle modrá, tmavě hnědá, tmavě fialová, světle šedá, světle růžová, tmavě modrá, tmavě růžová a světle hnědá* (Uusküla 2008). Tyto výskyty potvrzují způsob pojmenování barev v češtině pomocí kolokací.

2.1 Typ kolokací pro tuto práci

Ve svém výzkumu se věnuji kolokacím typu adverbium–adjektivum. Adjektivní část kolokace je vždy zastoupena jednou ze základních barev. Adverbiální část zastupuje v podstatě jakýkoliv adverbiální lexém, který je schopen se základní barvou tvořit kolokaci.

Díky tomuto typu se v analýze jednotlivých kolokací vyvaruji problému přiřazení odstínu (pouze) k jedné barvě. Tento problém jsem zmiňovala v souvislosti s prací Věry Schmiedtové a Barbary Schmiedtové (2006), kde autorky například odstín *lososový* přiřazují pouze k růžové barvě. Toto třídění je ale velmi subjektivní. V typu kolokací adverbium–adjektivum k tomuto problému nedochází, v kolokaci je vždy vyjádřena konkrétní barva, ke které se označení vztahuje (např. *lososově růžový*).

3 Mezijazykový přístup

Tento oddíl je věnován mezijazykovému přístupu zkoumání barev. Autoři, kteří se věnují tomuto pojetí, se obvykle zajímají o shody a rozdíly pojmenování barev v různých jazycích. Důraz je kladen převážně na způsob pojmenování barev a na jeho užití. Do tohoto oddílu spadá výše představená studie s názvem *Lexicalization Patterns in Color Naming in Croatian, Czech, and Polish*, ve které autoři popisují strategie chorvatských, českých a polských mluvčích při používání názvů barev (Raffaelli – Chromý – Kopecka 2019).

František Čermák ve své studii *Colour Terms in Three Languages: Their Distribution and Function* (2014) zkoumá označení barev v češtině, angličtině a nizozemštině. Ve svém výzkumu vychází z dat publikovaných v InterCorpu¹⁹. Cílem práce je porovnat užití barev v těchto jazycích a najít rozdíly (případně shody) v jejich překladových ekvivalentech. Autor se zaměřuje na tyto barvy: černý, bílý, zelený, žlutý, červený, modrý, šedý/šedivý²⁰, rudý, růžový, hnědý, fialový a na jejich ekvivalenty v angličtině a nizozemštině.²¹

V závěru studie autor potvrzuje domněnku, že barevné označení v jazyce obvykle nekoresponduje pouze s jedním překladovým ekvivalentem v druhém jazyce, ale s více ekvivalenty (tzv. *one-to-many correlation*). Pouze označení pro modrou barvu (v angličtině *blue*, v nizozemštině *blauw*) je vyjádřeno jen jedním překladovým ekvivalentem (tzv. *one-to-one correlation*). Ostatní barvy jsou překládány více ekvivalenty, např. *černý* bývá do angličtiny překládáno jako *black* nebo *dark*, do nizozemštiny pomocí mnoha kompozit (např. *zwartgallig*, *inktzwart*, *pikzwart*) (Čermák 2014).

4 Další lingvistické přístupy k pojetí barev v jazyce

4.1 Lexikografický přístup

Lexikografickému pojetí barev se ve své práci *Pojmenování barev a jejich odstínů v Akademickém slovníku současné češtiny* věnují autorky Michaela Lišková a Helena Pernicová (2015). V práci se zabývají slovníkovým uchopením výrazu pro barvu a barevné odstíny.

V první části autorky popisují slovníkový výklad primárního významu základních barev pomocí prototypických nositelů. Pro denotativní výklad významu vymezují tři kritéria výběru prototypických nositelů barev: „1. je potřeba nalézt všeobecně známé, snadno představitelné

---

¹⁹ InterCorp je paralelní vícejazyčný korpus, který slouží ke kontrastivním a translatologickým výzkumům.

²⁰ Autor vnímá dvě označení pro šedou/šedivou barvu jako historické a stylistické varianty jednoho pojmu.

²¹ Autor se nezaměřuje na oranžovou barvu především kvůli její slovnědruhové homonymii v angličtině, kde výraz *orange* představuje jak barvu, tak ovoce.

entity; 2. je potřeba zvážit míru jejich specifikace (sníh / čistý sníh, krev / čerstvá krev, vlčí mák / květ vlčího máku); 3. je třeba určit potřebný počet nositelů barev (ve slovnících se nejčastěji uvádějí dva až tři)“ (Lišková – Pernicová 2015, s. 171). Jako příklad uvádějí tři zpracovaná hesla (*bílý, černý, červený*), která jsou publikována v *Akademickém slovníku současné češtiny* (www.slovníkcestiny.cz). Bílá barva je přirovnávána k barvě sněhu a mléka, černá k barvě uhlí, sazí a havraního peří a červená k barvě krve a květů vlčího máku.

Na základě zmíněných informací jsem v korpusu SYN2015 provedla zběžnou analýzu konstrukcí typu [barva] [jako] [substantivum] a [adverbium] [barva] a zjistila jsem, že typičtí nositelé uvedení ve slovníku korelují s daty z korpusu (jedná se o jedna z nejčastějších spojení barvy a nositele). Dalšími kandidáty na nositele by u bílé barvy na základě dat z korpusu mohl být papír či kost, u černé barvy inkoust nebo smola a u červené barvy rak a rajče. Jelikož se jedná o frekventované výskyty, splňují tito nositelé první kritérium všeobecné znalosti. K výběru typických nositelů by tedy mohlo být přínosné využívat korpus jako zdroj dat (případně jako inspiraci).

Ve druhé části práce se autorky věnují problematice lexikalizovaných barevných odstínů. Nová barevná pojmenování typu *kapučínový, limetkový, mátový* jsou do slovníku vybírána na základě výskytu v korpusu SYN. Jako hraniční pro zařazení do hesláře *Akademického slovníku současné češtiny* se považuje frekvence pěti výskytů. K tématu lexikalizovaných barevných odstínů autorky uvádějí poznatek, že ne vždy se jedná o určení barevného odstínu, ale pojmenování s sebou nesou pozitivní konotace, které si spojujeme s vůní (*levandulový*), chutí ovoce (*třešňový*) nebo drahým kamením (*smaragdový*) (Lišková – Pernicová 2015).

V závěru práce je nastíněna problematika složených adjektiv. Na těchto konkrétních případech autorky zkoumaly, která forma kompozit převažuje (respektive která barva ze dvou obsažených se častěji vyskytuje jako první): *modrozelený/zelenomodrý, žlutozelený/zelenožlutý, hnědočerný/černohnědý, červenohnědý/hnědočervený, žlutohnědý/hnědožlutý, růžovofialový/fialovorůžový*. První z uvedených variant je vždy v korpusu SYN několikanásobně častější. Autorky předkládají názor, že obvykle převažuje forma, která je příjemněji vyslovitelná nebo vyjadřuje přirozené pořadí v barevném spektru (Lišková – Pernicová 2015).

V této části bych chtěla zmínit, že texty obsažené v korpusu SYN2015 v některých případech nedodržují pravopis týkající se složených přídavných jmen označujících barvy.²² Značná část složených přídavných jmen, která vyjadřují dvě oddělené barvy a podle pravidel by tedy měla být oddělena spojovníkem, je napsána dohromady. Tyto pravopisné odchylky se často objevují v člancích se sportovní tematikou, ve kterých je poměrně snadné určit, zda se jedná o odstín, nebo o dvě samostatné barvy. Chybné užití ukazují následující příklady z korpusu SYN2015:

*„Goce Toleski stále neví, kde bude na jaře hrát. V **červenobílém** dresu Slavie už to však nebude.“*

*„Švédská **modrožlutá** trojcípá vlajka nad pevností byla spuštěna a holandská vztyčena.“*

*„A tak budete mít na domažlickém stadionu možnost zhlédnout přátelské utkání mezi borci v **žlutočerných** dresech se sršněm na prsou proti **bílomodrým** indiánům.“*

*„Na jejich uvítání jsme vytáhli československou **červenomodrobílou** vlajku a tu jsme dali do střechy do okýnka.“*

Ne vždy tato kompozita vyjadřují barevný odstín, i když to tak z hlediska formy vypadá.

4.2 Onomastický přístup

Onomastickému pojetí barev se ve své práci *Označení barev a jejich užití v toponymii Čech* věnuje Pavel Štěpán (2004). Cílem práce je analyzovat označení barev v zeměpisných jménech z území Čech.

Analyzované barvy jsou rozděleny do tří kategorií: 1. označení základních barev vymezených podle B. Berlina a P. Kaye (1969), 2. označení odstínů a další „nezákladní“ označení, např. *rudý, ryšavý, rusý*, 3. označení motivovaná tzv. typickými nositeli jednotlivých barev a odstínů (např. *brčálový, vínový, citrónový*). Na základě analýzy dat autor stanovil, že v českých toponymech se nejčastěji objevuje první skupina, tedy označení pro základní barvy. Zbylé dvě skupiny nejsou příliš frekventované, jedná se spíše o ojedinělé výskyty. České zeměpisné názvy jsou nejčastěji pojmenovány pomocí černé, bílé a červené barvy (Štěpán 2004).

---

²² Více o této problematice je uveřejněno v *Internetové jazykové příručce* dostupné na adrese <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=140>>, heslo Složená přídavná jména.

Autor v práci zmiňuje, že označení základních barev v toponymii Čech má jak primární význam, tak i sekundární (přenesený). Označení pro černou barvu může v některých případech evokovat např. tmavost, blátivost nebo kalnost (Štěpán 2004).

4.3 Kognitivně lingvistický přístup

Kognitivně lingvistickému pojetí problematiky barev se ve své práci *Kapitoly o barvách* věnuje Irena Vaňková (2005). Soustředí se především na to, jaké konotace a asociace barvy vyvolávají.

Autorka v práci vychází ze slovníků, umělecké literatury, lidových písní a emočně zabarvených promluv. Na základě těchto dat ke každé základní barvě²³ vypracovala její konotační profil (tedy nejčastější asociace, které barvy vyvolávají). V souvislosti s tím vymezila kategorie barevnosti a nebarevnosti, v rámci kterých utřídila jednotlivé barvy. Barevnost je podle autorky spjata se světlem, krásou, životem a zdravím, s bohatstvím, štěstím, radostí, veselím a rozmanitostí života. Jako prototyp barevnosti uvádí červenou, která obvykle evokuje život, zdraví, krásu, fyzickou přitažlivost, mládí, radost a lásku. Dále do sémantického pole barevnosti spadají barvy oranžová, žlutá a růžová. Naopak nebarevnost evokuje nudu, šero, nehezkost, tíži všedního života, chudobu, smutek, znechucení, a jednotvárnost. Jejím prototypem je šedá barva, která je obvykle spojována se smrtí, nemocí, smutkem, strachem, nízkou fyzickou přitažlivostí a pasivitou. Dalšími barvami, které spadají pod nebarevnost, jsou černá, bílá a hnědá. Zelená, modrá a fialová asociují barevnost i bezbarevnost ve stejné míře, stojí tedy přesně mezi těmito póly (Vaňková 2005).

---

²³ Základním barvám v autorčině práci odpovídá 11 základních barev vymezených podle B. Berlina a P. Kaye (1969).

Vlastní výzkum

Tato část je věnována vlastnímu výzkumu. V první části představím koncept výzkumu – na jaké kolokace se zaměřuji, kde a jakým způsobem jsem získala potřebná data apod. Ve druhé části analyzuji jednotlivé kolokace, které podle jejich typu a významu třídím do čtyř kategorií. V závěru mezi sebou jednotlivé kategorie porovnám a shrnu zásadní poznatky a zjištění, ke kterým jsem na základě analýzy zkoumaného materiálu dospěla.

1 Popis práce

1.1 Zkoumané barvy

Ve svém výzkumu se zaměřuji na 11 základních barev vymezených podle B. Berlina a P. Kaye (1969). V jednotlivých kapitolách této práce jsou představeny v následujícím pořadí: bílá, černá, červená, žlutá, zelená, modrá, hnědá, růžová, fialová, oranžová, šedá/šedivá. Pořadí vychází z evolučního schématu pojmů označujících základní barvy podle B. Berlina a P. Kaye (1969), které bylo představeno v první části této práce (na straně 12).

Slova šedý a šedivý mohou být v některých přístupech považována za varianty jednoho lexému (lišící se jen prázdným morfémem *-iv-*), jindy za volně zaměnitelná synonyma. Někteří badatelé zase upozorňují, že např. v rámci terminologie tyto dva lexémy zaměňovat nelze. V této práci rozdíl mezi oběma slovy z praktických důvodů zanedbám, ač jsem si jich vědoma.

1.2 Typ zkoumaných kolokací

Ve výzkumu se věnuji kolokacím typu adverbium–adjektivum. Adjektivní část kolokace je vždy zastoupena jednou ze základních barev. Adverbiální část zastupuje v podstatě jakékoliv adverbium, které je schopno se základní barvou tvořit kolokaci.

1.3 Získání dat

Potřebná data jsem získala z databáze Českého národního korpusu. Konkrétně pracuji s korpusem SYN2015²⁴. Jedná se o synchronní reprezentativní referenční korpus současné psané češtiny. Korpus SYN2015 (a zároveň i korpusový materiál celkově) je vhodný ke zkoumání jevu, kterému se tento výzkum věnuje. Zachycuje reálné a současné užívání jazyka a zajišťuje vysokou míru objektivity.²⁵

---

²⁴ Pokud není v konkrétní části řečeno jinak, všechny příklady v této práci jsou čerpány z korpusu SYN2015.

²⁵ Podrobnější popis korpusu SYN2015 je uveden na straně 9.

Data jsem vyhledala pomocí dotazovacího jazyka CQL²⁶. Pro získání požadovaných kolokací typu adverbium–adjektivum jsem použila tento dotaz: [pos="D"][lemma="bílý"], kde „[pos="D]" vyhledá adverbia a „[lemma="bílý]" vyhledá všechny tvary slova označujícího bílou barvu (respektive všechny tvary adjektiva *bílý*). Postupně jsem tak dotaz aplikovala i na zbylých deset základních barev. Následně jsem vytvořila frekvenční seznam kolokací pomocí korpusové funkce, která zajistí vytvoření frekvenční distribuce, a pomocí rychlé volby *lemma*, která všechny tvary převede na lemmata. Tím jsem zajistila lepší prohledávatelnost dat.

1.4 Třídění dat

Po získání kolokací typu adverbium–adjektivum bylo potřeba z dat manuálně odstranit ta, která nebudou do analýzy zahrnuta. Zachovány byly pouze kolokace s deadjektivními adverbii, která rozvíjí adjektiva vyjadřující základní barvu a jsou s nimi schopna tvořit kolokace. Tato adverbia vyjadřují další barvu, nositele barvy, sytost, jasnost, intenzitu a specifické vlastnosti barev. Z analýzy byly vyřazeny například následující typy adverbií: zájmenná (tedy spojení typu *tam bílý*, *tady bílý*), místní (*dole bílý*), časová (*dnes bílý*) a další adverbia, která nejsou schopna tvořit s barvou ustálené kolokace (např. spojení *stejně bílý*, *hlavně bílý*, *původně bílý*, *obvykle bílý* apod.).

Kolokace jsem rozdělila podle jejich typu a významu do čtyř kategorií:

1. kategorie spojení s dalšími barvami
2. kategorie nositele
3. kategorie jasnosti, sytosti a intenzity
4. kategorie specifických vlastností

Podrobnější charakteristika kategorií je popsána v konkrétních oddílech pojednávajících o dané kategorii (oddíly *popis kategorie*).

1.5 Absolutní a relativní frekvence

Adjektivní označení základních barev mají v korpusu SYN2015 rozdílnou frekvenci. Konkrétní počet výskytů ukazuje tabulka č. 1.

---

²⁶ CQL (*Corpus Query Language*) je korpusový dotazovací jazyk, který slouží k vyhledávání v korpusu.

Počet výskytů základních barev v korpusu SYN2015	
barva (lemma)	frekvence
<i>bílý</i>	30 697
<i>černý</i>	29 197
<i>červený</i>	17 302
<i>žlutý</i>	8 127
<i>zelený</i>	15 881
<i>modrý</i>	12 871
<i>hnědý</i>	6 363
<i>růžový</i>	5 880
<i>fialový</i>	2 033
<i>oranžový</i>	2 461
<i>šedý/šedivý</i>	8 108

Tabulka 1: Počet výskytů základních barev v korpusu SYN2015

Vzhledem k tomu, že má každá základní barva jinou frekvenci, pro potřeby tohoto výzkumu bylo nutné frekvenci relativizovat, aby bylo možné jednotlivé kolokace mezi sebou srovnávat. Toho jsem docílila pomocí následujícího vzorce:

$$REL = \frac{ABS}{N} \times 100\,000$$

ABS představuje absolutní frekvenci konkrétní kolokace (v korpusu SYN2015), N je celková frekvence dané barvy (v korpusu SYN2015). Celý podíl těchto dvou hodnot je vynásoben číslem 100 000. Velikost násobícího čísla je motivována přehledností výsledku (při násobení 100 vychází velmi malá čísla, se kterými se poměrně špatně pracuje). Pro upřesnění uvedu příklad na kolokaci *švestkově modrý*:

Kolokace *švestkově modrý* má v korpusu SYN2015 frekvenci 19 (všechny tvary kolokace). Modrá barva (respektive lemma *modrý*) má ve stejném korpusu frekvenci 12 871. Relativní frekvenci kolokace *švestkově modrý* vypočítám jako podíl, v jehož čitateli je absolutní frekvence této kolokace (19) a ve jmenovateli celková frekvence modré barvy (12 871). Celý podíl vynásobím 100 000. Relativní frekvence kolokace *švestkově modrý* je tedy 148 (zaokrouhleno na celá čísla). Ve výzkumu pracuji pouze s takto přepočítanou relativní frekvencí, značím ji zkratkou RF.

Jak již bylo řečeno výše v sekci představující pojem *kolokace* (na straně 10), tento výzkum se věnuje určitému typu kolokací – spojení přesně dvou po sobě jdoucích slov o určité frekvenci, která implikuje jeho ustálenost (případně pravidelnost). V práci jsou zohledněna pouze spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50. Tato spojení jsou v předkládaném výzkumu považována za kolokace. Hranici relativní frekvence jsem stanovila na základě subjektivního

povědomí o typičnosti spojení barev.²⁷ Nižší relativní frekvence není dostatečná na to, aby mohl být jev v jazyce pokládán za pravidelný, taková spojení budou považována za kombinaci. Mezi příklady kombinací, tedy spojení s nižší relativní frekvencí než 50, patří například následující autentické doklady z korpusu: *dětsky červený, krvavě bílý, vítězně černý, melancholicky zelený, tereziánsky žlutý, panenkovsky modrý a holandsky hnědý*.

Spojení tohoto typu je v korpusu SYN2015 poměrně veliké množství, vzhledem k omezením týkajícím se rozsahu této práce není možné, aby byla popsána všechna. Spojení s nižší frekvencí než 50 jsou brána v potaz pouze v kategorii spojení základních barev s adverbii vyjadřujícími základní barvu. Je to z toho důvodu, že počet základních barev je konečný²⁸, na rozdíl od ostatních adverbii rozvíjejících základní barvy nebo vyjadřujících barvy nezákladní²⁹, u kterých je potřeba frekvenční hranici stanovit.

Na tomto místě je důležité poznamenat, že výhodou relativní frekvence je možnost srovnávání kolokací, ale nese s sebou i nevýhody – je třeba mít stále na paměti, že relativní frekvence neodpovídá absolutní frekvenci. V některých případech i poměrně vysoká relativní frekvence ve skutečnosti znamená jen malý počet výskytů v korpusu SYN2015. Částečným řešením tohoto problému by mohlo být použití rozsáhlejších dat, např. pečlivě vybraného subkorpusu z mnohonásobně většího korpusu SYNv8.

2 Analýza kolokací

V této kapitole rozdělím jednotlivé kolokace podle jejich typu a významu do čtyř kategorií:

1. kategorie spojení s dalšími barvami
2. kategorie nositele
3. kategorie jasnosti, sytosti a intenzity
4. kategorie specifických vlastností

Každá kapitola obsahuje popis kategorie, oddíly pojednávající o jednotlivých základních barvách a kolokacích a celkové zhodnocení, ve kterém shrnu nejdůležitější poznatky a závěry dané kategorie.

---

²⁷ Pro tuto úlohu by bylo vhodné provést test s mluvčími, který by tento subjektivní pohled potvrdil, či vyvrátil.

²⁸ Zde je důležité zmínit, že počet základních barev je konečný pro tuto chvíli. Je možné, že budoucí výzkumy ukážou, že počet základních barev se v průběhu vývoje a chápání jazyka mění. Paradigma základních barev se momentálně jeví jako uzavřené, z diachronního hlediska tomu tak nemusí být.

²⁹ V české literatuře, která se věnuje tématu barev v jazyce, jsem nenašla termín, který by se užíval pro nezákladní barvy (tedy barvy, které nespádají pod barvy základní). V angličtině se pro tyto barvy používají pojmy *non-basic color terms* a *secondary color terms*. Analogicky tedy budu tyto barvy pojmenovávat jako nezákladní.

2.1 Kategorie spojení s dalšími barvami

2.1.1 Popis kategorie

Jedna z kategorií, která byla v souvislosti se zkoumanými kolokacemi typu adverbium–adjektivum vymezena, je kategorie spojení s dalšími barvami. Kolokace v této kategorii se od jiných liší tím, že jejich adverbiální část pojmenovává další barvu (např. *šedavě, nažloutle, béžově*). Mezi adverbia vyjadřující základní barvu do výzkumu zahrnuji i lexémy odvozené ze stejného kořenu. Například mezi adverbia vyjadřující modrou barvu jsou zařazeny lexémy *modře, namodrale a modravě*.

Celá kategorie spojení s dalšími barvami je rozdělena do dvou podkategorií. Do první jsou zařazeny kolokace, které tvoří pouze základní barvy (např. *oranžově žlutý*). Do druhé spadají kolokace, ve kterých je spojena základní barva s ostatními nezákladními (přesněji řečeno adverbiální část kolokace vyjadřuje jinou než základní barvu, adjektivní část kolokace vyjadřuje základní barvu, např. *běžově hnědý*).

V jazyce často dochází k tomu, že adjektivum vyjadřující barvu je rozvíjeno adverbium, které rovněž vyjadřuje barvu. Barvy se mezi sebou navzájem spojují. Obvykle tak dochází ke zpřesnění popisu odstínu, jako je tomu např. v těchto případech z korpusu SYN2015:

Dužnina je zelenavě žlutá až světle žlutá, při plném vyzrání i oranžově žlutá, [...]

Slupka je silná a pevná, barvu má fialově červenou až fialově modrou, [...]

Plody [...] mění barvu ze zelené na oranžovou a později šarlatově červenou.

2.1.2 Kolokace a kombinace základních barev s adverbii vyjadřujícími základní barvu

Jak už bylo zmíněno v sekci o absolutní a relativní frekvenci (na straně 27), do této kategorie jsou zařazena i spojení, která mají relativní frekvenci nižší než 50. Na rozdíl od ostatních adverbií rozvíjejících základní barvu nebo vyjadřujících barvu nezákladní je počet adverbií vyjadřujících základní barvu přesně stanoven. Spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50, budou považována za kolokace, spojení s nižší relativní frekvencí za kombinace.³⁰

V následujících odstavcích představím u všech jedenácti základních barev kolokace a kombinace, které spadají do kategorie spojení základních barev s adverbii vyjadřujícími základní barvu. Pro přehlednost je v tabulce č. 2 uvedena relativní frekvence těchto kombinací a kolokací. Levý sloupec zobrazuje lemmata základních barev v adjektivní části

³⁰ Podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

kolokace/kombinace. Třetí řádek tabulky zobrazuje adverbialní část kolokace/kombinace (adverbia jsou řazena sestupně dle frekvence). Řádek nad nimi zobrazuje barvu, kterou adverbia vyjadřují. Čísla uvedená v tabulce zobrazují relativní frekvenci jednotlivých kolokací a kombinací. Poslední řádek zobrazuje součet relativních frekvencí kolokací/kombinací adverbii (pojmenovávajících konkrétní barvu) se všemi adjektivy vyjadřujícími základní barvu. Poslední sloupec (vpravo) zobrazuje součet relativních frekvencí kolokací/kombinací daného adjektiva pro barvu se všemi adverbii v tabulce.

Relativní frekvence kolokací a kombinací základních barev se základními barvami												
BARVA	bílá	černá	červená	žlutá	zelená	modrá	hnědá	růžová	fialová	oranžová	šedá/šedivá	celkem
lemma(ta)	<i>bělavě, bíle, bělostně, bílo</i>	<i>černavě, černě</i>	<i>červenavě, červeně, načervenale, červeno</i>	<i>žlutavě, nažloutle, žlutě</i>	<i>zelenavě, nazelenale, zelenkavě</i>	<i>namodrale, modravě, modře</i>	<i>hnědavě, hnědě, nahnědle</i>	<i>růžově, narůžověle, zarůžověle</i>	<i>fialově, nafialověle</i>	<i>oranžově</i>	<i>šedavě, šedivě, našedle, šedě</i>	
<i>bílý</i>	10	0	3	52	23	16	0	3	3	3	33	147
<i>černý</i>	0	3	0	0	0	0	0	0	10	0	0	14
<i>červený</i>	6	0	0	0	12	6	17	69	58	127	12	306
<i>žlutý</i>	49	0	98	0	357	0	62	0	0	283	37	886
<i>zelený</i>	38	0	25	82	0	76	0	6	0	0	25	252
<i>modrý</i>	0	0	16	0	8	0	23	16	202	0	16	280
<i>hnědý</i>	0	16	629	283	47	0	0	110	173	267	63	1 587
<i>růžový</i>	34	0	68	0	0	0	34	0	68	17	17	238
<i>fialový</i>	0	0	295	0	0	148	98	148	0	0	49	738
<i>oranžový</i>	0	0	163	41	0	0	41	81	0	0	41	366
<i>šedý/šedivý</i>	62	12	136	62	49	86	86	12	136	0	0	641
celkem	198	31	1 432	519	495	332	362	445	650	698	291	

Tabulka 2: Relativní frekvence kombinací a kolokací základních barev se základními barvami

Tabulka č. 3 zobrazuje u každé základní barvy, kterými barvami je rozvíjena a které barvy rozvíjí. Levý sloupec tabulky zobrazuje rozvíjející adverbia. Třetí sloupec tabulky zobrazuje rozvíjená adjektiva. Sloupec mezi nimi vyjadřuje danou barvu, ke které se informace v řádku vztahují. Čtvrtý sloupec (vpravo) zobrazuje, s jakou barvou se daná barva (uvedená ve druhém sloupci) nekombinuje v korpusu SYN2015. Tučně jsou v prvním a třetím sloupci vyznačeny barvy, které barvu (uvedenou ve druhém sloupci) rozvíjí a zároveň jsou barvou rozvíjeny. Kurzívou jsou v prvním a třetím sloupci vyznačeny barvy, které barvu (uvedenou ve druhém sloupci) buď pouze rozvíjí, nebo jsou barvou pouze rozvíjeny.

Konkrétní kombinace a kolokace jsou popsány v následujících odstavcích pojednávajících o každé základní barvě.

Spojení základních barev se základními barvami			
rozvíjející adverbium barva (<i>adverbium</i> ; řazeno dle frekvence)	BARVA	rozvíjené adjektivum (řazeno dle frekvence)	nekombinuje se s barvou
žlutá (<i>žlutavě, nažloutle</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě, šedivě, šedě</i>) zelená (<i>nazelenale, zelenavě</i>) <i>modrá</i> (<i>namodrale, modravě</i>) bílá (<i>bělostně</i>) červená (<i>červenavě</i>) růžová (<i>růžově</i>) <i>fialová</i> (<i>fialově</i>) <i>oranžová</i> (<i>oranžově</i>)	BÍLÁ	šedý/šedivý žlutý zelený bílý růžový červený	černá hnědá
<i>fialová</i> (<i>fialově</i>) černá (<i>černě</i>)	ČERNÁ	<i>hnědý</i> <i>šedý/šedivý</i> černý	bílá červená žlutá zelená modrá růžová oranžová
oranžová (<i>oranžově</i>) růžová (<i>růžově</i>) fialová (<i>fialově</i>) hnědá (<i>hnědavě, hnědě</i>) zelená (<i>zelenavě, nazelenale</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě</i>) bílá (<i>bílo</i>) modrá (<i>modravě</i>)	ČERVENÁ	hnědý fialový oranžový šedý/šedivý <i>žlutý</i> růžový zelený modrý bílý	černá červená
zelená (<i>zelenavě, nazelenale</i>) oranžová (<i>oranžově</i>) <i>červená</i> (<i>červenavě, načervenale</i>) hnědá (<i>hnědavě, nahnědle</i>) bílá (<i>bělavě, bíle</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě</i>)	ŽLUTÁ	hnědý zelený šedý/šedivý bílý oranžový	černá žlutá modrá růžová fialová

Spojení základních barev se základními barvami			
rozdávající adverbium barva (<i>adverbium</i> ; řazeno dle frekvence)	BARVA	rozvíjené adjektivum (řazeno dle frekvence)	nekombinuje se s barvou
žlutá (<i>žlutavě, nažloutle</i>) modrá (<i>namodrale, modravě</i>) bílá (<i>bělavě</i>) červená (<i>načervenale</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě, šedivě, šedě</i>) růžová (<i>růžově</i>)	ZELENÁ	žlutý šedý/šedivý <i>hnědý</i> bílý červený modrý	černá zelená fialová oranžová
fialová (<i>fialově, nafialověle</i>) <i>hnědá</i> (<i>hnědavě</i>) červená (<i>červeně, červenavě</i>) růžová (<i>růžově</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě, šedivě</i>) zelená (<i>zelenavě</i>)	MODRÁ	fialový šedý/šedivý zelený <i>bílý</i>	černá žlutá modrá oranžová
červená (<i>načervenale, červenavě, červeně</i>) žlutá (<i>žlutavě, nažloutle, žlutě</i>) oranžová (<i>oranžově</i>) fialová (<i>fialově</i>) růžová (<i>růžově, narůžověle</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě, našedle</i>) zelená (<i>zelenavě, zelenkavě</i>) černá (<i>černavě</i>)	HNĚDÁ	fialový šedý/šedivý žlutý oranžový růžový <i>modrý</i> červený	bílá hnědá
červená (<i>červenavě, červeno, načervenale</i>) fialová (<i>fialově</i>) bílá (<i>bělavě</i>) hnědá (<i>hnědavě, hnědě</i>) oranžová (<i>oranžově</i>) šedá/šedivá (<i>šedavě</i>)	RŮŽOVÁ	fialový hnědý oranžový červený <i>modrý</i> šedý/šedivý zelený bílý	černá žlutá růžová
červená (<i>červeně</i>) modrá (<i>modře, namodrale</i>) růžová (<i>růžově</i>) hnědá (<i>hnědavě</i>) šedá/šedivá (<i>šedivě</i>)	FIALOVÁ	modrý hnědý šedý/šedivý růžový červený <i>černý</i> <i>bílý</i>	žlutá zelená fialová oranžová
červená (<i>červeně, červeno</i>) růžová (<i>růžově</i>) žlutá (<i>žlutavě</i>) hnědá (<i>hnědě</i>) šedá/šedivá (<i>šedivě</i>)	ORANŽOVÁ	žlutý hnědý červený růžový <i>bílý</i>	černá zelená modrá fialová oranžová
červená (<i>červenavě, načervenale</i>) fialová (<i>fialově</i>) modrá (<i>modravě, namodrale</i>) hnědá (<i>nahnědle, hnědavě</i>) bílá (<i>bělavě</i>) žlutá (<i>žlutavě, nažloutle</i>) zelená (<i>nazelenale, zelenkavě</i>) černá (<i>černě</i>) růžová (<i>zarůžověle</i>)	ŠEDÁ/ŠEDIVÁ	hnědý fialový <i>oranžový</i> žlutý bílý zelený růžový modrý červený	šedá/šedivá

Tabulka 3: Spojení základních barev se základními barvami

Bílá barva

Bílá barva je nejčastěji rozvíjena adverbium *žlutavě*. Dále je spojována s adverbii vyjadřujícími šedou/šedivou barvu (konkrétně výrazy *šedavě*, *šedivě* a *šedě*). Bílá může být rozvíjena i dalšími barvami (v korpusu SYN2015 lze nalézt spojení se zelenou, modrou, fialovou, červenou, oranžovou, růžovou a bílou), všechna tato spojení ale mají poměrně nízkou frekvenci. Zajímavé je spojení *bělostně bílý*, kdy je barva rozvíjena sebou samou, i to má ale nízkou frekvenci, takže se nejedná o pravidelný jev. Bílá barva nebývá rozvíjena černou a hnědou.

Adverbium vyjadřující bílou nejčastěji rozvíjí žlutou a šedou/šedivou. Spojení těchto barev je tedy vzájemné, bílá rozvíjí nejčastěji žlutou a šedou/šedivou a zároveň je nejčastěji rozvíjena těmito barvami. Poměrně často rozvíjí také růžovou a zelenou barvu.

Pokud budeme považovat za kolokaci spojení slov s minimální relativní frekvencí 50 (jak jsem vymezila v sekci pojednávající o absolutní a relativní frekvenci (na straně 27), můžeme stanovit, že bílá tvoří v kategorii spojení základních barev se základními pouze jednu kolokaci – *bělavě šedý* (RF 62)³¹. S ostatními barvami tvoří pouze kombinace. Mezi nejčastější patří kombinace *žlutavě bílý* (RF 42), *bělavě zelený* (RF 38) a *bělavě žlutý* (RF 37).

Celkově tedy bílá barva netvoří téměř žádné kolokace, které by obsahovaly pouze označení pro základní barvu. Mohlo by to být způsobeno tím, že bílá barva má nízkou schopnost tvořit odstíny celkově, jak ve své práci píše Mari Uusküla (2008).

Černá barva

Černá barva tvoří nejméně spojení tohoto typu ze všech základních barev. Je rozvíjena pouze dvěma barvami – fialovou (*fialově černý*, RF 10) a černou (*černě černý*, RF 3). Obě tyto kombinace mají v korpusu SYN2015 nízkou relativní frekvenci, nejedná se tedy o často užívaná spojení.

Černá rozvíjí pouze tři barvy – hnědou, šedou/šedivou a samu sebe.

V korpusu SYN2015 nejsou doloženy žádné kolokace, které by tvořila černá a jiná základní barva. Ve všech případech se jedná pouze o kombinace. Důvod by mohl být stejný jako u bílé barvy, tedy že černá není schopna tvořit odstíny celkově (Uusküla 2008).

---

³¹ RF = relativní frekvence, podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

Červená barva

Červená barva je nejčastěji rozvíjena adverbium *oranžově*. Dále se často spojuje s růžovou a fialovou. Některé barvy ji rozvíjí málokdy (bílá, zelená, modrá, hnědá a šedá/šedivá), pro zbylé kombinace základních barev s červenou barvou v pozici adjektiva jsem nenašla v korpusu SYN2015 žádné doklady (kombinace s černou, červenou a žlutou).

Červená stojí nejčastěji ze všech základních barev v pozici adverbia. Velmi často rozvíjí hnědou barvu. Zajímavé je, že obráceně toto spojení není příliš časté. Spojuje se velmi často s fialovou, šedou/šedivou, oranžovou, žlutou a růžovou. Zřídka rozvíjí zelenou, modrou a bílou. V korpusu SYN2015 není doloženo spojení s černou a červenou barvou.

Celkově červená barva tvoří poměrně velké množství kolokací s dalšími označeními pro základní barvu. Mezi nejčastější patří kolokace *načervenale hnědý* (RF 299), *červeně fialový* (RF 295) a *červenavě hnědý* (RF 267). Mnohem častěji stojí červená v pozici adverbia než adjektiva.

Je možné, že užívání barev v jazyce koreluje s některými poznatky o barvách týkajícími se výtvarného umění. Ve výtvarném umění je červená barva považována za základní, nelze ji získat smícháním s jinou barvou. Červená vytváří barvy sekundární (smíchané ze dvou barev, např. oranžová, fialová) a terciální (smíchané z primární a sekundární barvy, např. hnědá). V jazyce červená barva nejčastěji tvoří kolokace s barvami, které jsou z hlediska míchání barev složeny právě z červené (hnědá, fialová, oranžová). V sekundárních a terciálních barvách, které vznikly smícháním červené s další barvou (barvami), mohou uživatelé jazyka vnímat červenou barvu více než zbylé. V takových případech spojují sekundární nebo terciální barvu s adverbium označujícím červenou, aby vyjádřili převahu červené barvy nad ostatními, ze kterých barva, která je vyjádřena v adjektivní části kolokace, vznikla. Abych objasnila tuto hypotézu, pokusím se ji vysvětlit pomocí kolokace *červeně fialový*. Fialová barva vznikne smícháním červené a modré. Pokud uživatel jazyka použije spojení *červeně fialový*, ve fialové barvě vnímá převahu červené složky. Pokud uživatel jazyka použije spojení *modře fialový*, vyjadřuje tím převahu modré barvy nad červenou.

Žlutá barva

Žlutou barvu velmi často rozvíjí zelená a oranžová, tyto kolokace jsou několikanásobně frekventovanější než ty, kde žlutou rozvíjí další základní barvy. Dále bývá často rozvíjena červenou, bílou a hnědou.

Nejčastěji rozvíjí hnědou a zelenou barvu.

Mezi nejčastější kolokace žluté barvy patří *zelenavě žlutý* (RF 332), *oranžově žlutý* (RF 283) a *žlutavě hnědý* (RF 204). Zde platí stejný předpoklad jako u červené barvy. Žlutá je ve výtvarném umění považována za základní barvu, zelená i oranžová vznikají smícháním žluté s dalšími základními barvami. Můžeme tedy vidět tendenci základních barev (z hlediska výtvarného umění) tvořit kolokace s barvami, které vznikají smícháním této základní barvy s dalšími.

Některé barvy často tvoří kolokace s barvami, které z hlediska pořadí barev v barevném spektru stojí blízko sebe. To platí i pro žlutou barvu, která v barevném spektru stojí mezi oranžovou a zelenou.

V korpusu SYN2015 jsem nenašla doklady pro spojení žluté barvy s černou, žlutou, modrou, růžovou a fialovou.

Zelená barva

Jak již bylo zmíněno výše, zelená se velmi často spojuje se žlutou. Časté kolokace tvoří také s modrou. S ostatními barvami tvoří pouze kombinace, jejich relativní frekvence je nižší než 50, např. *bělavě zelený* (RF 38), *nazelenale šedý* (RF 37).

Mezi nejfrekventovanější kolokace patří *zelenavě žlutý* (RF 332), *žlutavě zelený* (RF 57) a *namodrale zelený* (RF 50). Zelená nebývá spojována s černou, fialovou a sebou samou.

U zelené barvy můžeme vidět stejné tendence jako u žluté, nejčastěji tvoří kolokace s barvami, které se nacházejí vedle ní v pořadí barevného spektra (tedy se žlutou a modrou), a zároveň s barvami, jejichž smícháním ve výtvarném umění vznikne (opět žlutá a modrá).

Modrá barva

Modrá barva se nejčastěji spojuje s fialovou, frekventované jsou jak případy, kdy modrá rozvíjí fialovou, tak i ty, kde fialová rozvíjí modrou. Ostatní barvy modrou příliš nerozvíjí.

Modrá dále často rozvíjí zelenou a šedou/šedivou. V korpusu SYN2015 jsou doloženy výskyty modré s bílou, červenou, růžovou a hnědou, všechny ale mají poměrně nízkou frekvenci, takže se jedná spíše o kombinace.

Mezi kolokace modré barvy patří *fialově modrý* (RF 194), *modře fialový* (RF 147), *modravě šedý* (RF 74), *namodrale zelený* (RF 50), se zbylými barvami tvoří pouze kombinace, např. *hnědavě modrý* (RF 23), *růžově modrý* (RF 16). Modrá barva se obvykle nespojuje s černou, žlutou, modrou a oranžovou.

Stejně jako bylo zmíněno u předchozích barev, modrá tvoří kolokace převážně s barvami, které se nacházejí vedle ní v barevném spektru (fialová a zelená), a zároveň s barvami, které je možné ve výtvarném umění namíchat pomocí modré barvy (také fialová a zelená).

Hnědá barva

Jak již bylo řečeno výše, hnědou barvu velmi často rozvíjí červená a žlutá. Frekventované je také spojení s oranžovou, fialovou, růžovou, šedou/šedivou a zelenou. Nejčastěji hnědá rozvíjí fialovou a žlutou barvu.

Mezi nejčastější kolokace hnědé barvy patří *načervenale hnědý* (RF 299), *červenavě hnědý* (RF 267), *oranžově hnědý* (RF 267) a *žlutavě hnědý* (RF 172). V korpusu SYN2015 není doloženo spojení hnědé s bílou barvou a se sebou samou.

Celkově hnědá barva tvoří poměrně velké množství kolokací, mnohem častěji je v pozici adjektiva.

Růžová barva

Růžová barva je poměrně často rozvíjena červenou a fialovou. Některé barvy ji rozvíjí zřídka (bílá, hnědá, oranžová a šedá/šedivá). Růžová často rozvíjí hnědou, červenou a fialovou.

Mezi nejčastější kolokace růžové barvy patří *růžově fialový* (RF 148), *růžově hnědý* (RF 79), *růžově červený* (RF 69) a *fialově růžový* (RF 68). V korpusu SYN2015 nejsou doloženy kombinace růžové barvy s černou, žlutou a růžovou.

Hnědá a růžová barva nejsou součástí barevného spektra, tím pádem u nich nedochází k tendenci tvořit kolokace s barvami nacházejícími se poblíž v barevném spektru (jako u některých výše popsaných barev).

Časté kolokace hnědé a růžové s červenou barvou (*načervenale hnědý*, *červenavě hnědý* a *růžově červený*) by mohly být způsobeny tím, že obě barvy lze v malířských technikách namíchat pomocí červené barvy. Mluví češtiny má potřebu vyjádřit převahu červené složky nad ostatními složkami obsaženými v dané barvě.³²

Fialová barva

Fialovou barvu nejčastěji rozvíjí červená, modrá, růžová a hnědá. Dále se často spojuje s šedou/šedivou. Zároveň fialová často rozvíjí modrou, hnědou a šedou/šedivou.

---

³² Tento jev je podrobněji popsán v sekci o červené barvě na straně 36.

Mezi nejčastější kolokace fialové barvy patří *červeně fialový* (RF 295), *fialově modrý* (RF 194) a *fialově hnědý* (RF 173). V korpusu SYN2015 není doloženo spojení fialové se žlutou, zelenou, fialovou a oranžovou barvou.

Stejně jako u předchozích barev tvoří fialová kolokace převážně s barvou, která se nachází vedle ní v barevném spektru (modrá), a zároveň s barvami, pomocí kterých je možné ve výtvarném umění fialovou barvu namíchat (tedy s červenou a modrou).

Oranžová barva

Oranžová je nejčastěji rozvíjena červenou a růžovou. Obvyklá jsou spojení se žlutou, zelenou, hnědou a šedou/šedivou. V korpusu SYN2015 nejsou doloženy případy, kdy by oranžová byla rozvíjena bílou, černou, modrou, fialovou a sebou samou. Nejčastěji rozvíjí červenou, žlutou, hnědou a šedou/šedivou.

Mezi nejčastější kolokace oranžové barvy patří *oranžově žlutý* (RF 283), *oranžově hnědý* (RF 267), *oranžově červený* (RF 127) a *červeně oranžový* (RF 122). V korpusu SYN2015 nejsou doložena spojení oranžové barvy s černou, modrou, oranžovou a fialovou.

U oranžové barvy opět můžeme vidět tendence, které byly představeny u většiny předchozích barev – frekventovaná spojení s barvami nacházejícími se vedle oranžové v barevném spektru (červená a žlutá) a frekventovaná spojení s barvami, pomocí kterých lze oranžovou ve výtvarných technikách namíchat (červená a žlutá).

Šedá/šedivá barva

Šedou/šedivou barvu rozvíjí všechny barvy kromě oranžové a šedé/šedivé. Většina z nich dosahuje poměrně vysoké relativní frekvence, až na spojení s černou a růžovou, která se téměř nepoužívají.

Zároveň šedá/šedivá rozvíjí všechny základní barvy kromě černé a šedé/šedivé. Jediné spojení, které v tomto případě dosahuje poměrně vysoké frekvence, je s hnědou barvou. Ostatní spojení nejsou příliš častá.

Mezi nejčastější kolokace šedé/šedivé barvy patří *fialově šedý* (RF 136), *červenavě šedý* (RF 111) a *modravě šedý* (RF 74). V korpusu SYN2015 jsou doložena spojení šedé/šedivé se všemi základními barvami kromě sebe samé.

Celkově tedy v tomto typu kolokací stojí šedá/šedivá barva častěji v pozici adjektiva. To může být způsobeno tím, že šedá/šedivá je sama o sobě neutrální (achromatická), uživatelé jazyka se

ji snaží rozvíjet pomocí ostatních základních barev, aby vyjádřili, ke které barvě šedá/šedivá nejvíce inklinuje.

2.1.3 Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími nezákladní barvu

V předchozích odstavcích byly představeny kolokace, které tvořily pouze základní barvy. V korpusu SYN2015 jsou ale doloženy i případy, kdy základní barvy tvoří kolokace s nezákladními. Některé základní barvy jsou tak rozvíjeny těmito adverbii: *azurově, béžově, blankytně, indigově, karmínově, nachově, okrově, purpurově, rudě, sépiově, šarlatově a šmolkově*. Tyto pojmy není možné zařadit do kategorie nositele, jelikož se nejedná o nositele dané barvy, ale o samotnou barvu (příp. barvivo). Pro upřesnění uvedu příklad na adverbium *azurově*.

Pojem *azur* definuje *Akademický slovník současné češtiny* (www.slovníkcestiny.cz) jako „jasně modrá barva bezmračné oblohy“. Ve slovníku je tedy explicitně řečeno, že se jedná o barvu. Pokud by slovo *azur* bylo definováno jako bezmračná obloha, spadalo by toto označení do kategorie nositelů. Ze stejného důvodu byla označení *běžově, blankytně, indigově, karmínově, nachově, okrově, purpurově, sépiově, šarlatově a šmolkově* zařazena do kategorie spojení s dalšími barvami. Při třídění těchto adverbií jsem pracovala s definicemi uvedenými v následujících slovnících: *Akademický slovník současné češtiny*³³ a *Slovník spisovného jazyka českého*³⁴.

Zařazení rudé barvy je poměrně sporné. Etymologie tohoto slova není jasná. Rudá mohla být spojována buď s rudou (horninou), rubínem a rezem, nebo mohla být odvozena od slov *rdít se, ruměný, rusý, ryzí* (srov. Rejzek 2012, s. 549). Vzhledem k tomu, že se nedá s jistotou stanovit, zda se u rudé barvy jedná o nositele, byla barva zařazena do kategorie spojení s nezákladními barvami.

Do této kategorie byla zahrnuta spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50.³⁵ Relativní frekvence těchto kolokací je zobrazena v tabulce č. 4. Řádky zobrazují nezákladní barvu (adverbiální část kolokace), sloupce zobrazují lemmata základních barev (adjektivní část kolokace). Čísla uvedená v tabulce zobrazují relativní frekvenci konkrétní kolokace. Symbol pomlčky vyjadřuje, že dané barvy tvoří na základě dat z korpusu SYN2015 buď pouze

³³ *Akademický slovník současné češtiny* [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i. 2012–2020, dostupné online na WWW: <http://www.slovníkcestiny.cz> [cit. 2020-04-24]. Hesla azur, blankyt, běžový.

³⁴ *Slovník spisovného jazyka českého* 1–4. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960–1971, dostupný také na WWW: <http://ssjc.ujc.cas.cz> [cit. 2020-04-24]. Hesla indigo, karmín, nach, okr, purpur, sépie, šarlat, šmolek.

³⁵ Podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

kombinace, nebo se nespojují vůbec. Poslední řádek zobrazuje součet jednotlivých frekvencí konkrétní barvy se všemi adverbii této kategorie. Poslední sloupec (vpravo) zobrazuje součet jednotlivých frekvencí konkrétního adverbia se všemi základními barvami uvedenými v tabulce.

Pokud je u některého spojení uveden symbol pomlčky, na základě dat z korpusu SYN2015 spolu dané barvy netvoří kolokace (relativní frekvence jejich spojení je nižší než 50)³⁶. Do tabulky jsou zahrnuty pouze základní barvy, které tvoří kolokace alespoň s některou nezákladní barvou.

Relativní frekvence kolokací základních barev s nezákladními barvami								
	červený	žlutý	modrý	hnědý	fialový	oranžový	šedý/šedivý	celkem
<i>azurově</i>	–	–	264	–	–	–	–	264
<i>běžově</i>	–	–	–	94	–	–	–	94
<i>blankytně</i>	–	–	824	–	–	–	–	824
<i>indigově</i>	–	–	132	–	–	–	–	132
<i>karmínově</i>	243	–	–	–	–	–	–	243
<i>nachově</i>	–	–	–	–	98	81	–	180
<i>okrově</i>	–	591	–	299	–	–	–	889
<i>purpurově</i>	127	–	–	361	197	–	123	809
<i>rudě</i>	–	–	–	–	98	81	–	180
<i>sépiově</i>	–	–	–	94	–	–	–	94
<i>šarlatově</i>	64	–	–	–	–	–	–	64
<i>šmolkově</i>	–	–	78	–	–	–	–	78
celkem	433	591	1 297	849	394	163	123	

Tabulka 4: Relativní frekvence kolokací základních barev s nezákladními barvami

Nejvíce základních barev rozvíjí adverbium *purpurově*. Kolokace tvoří s červenou, hnědou, fialovou a šedou/šedivou. Adverbia *nachově* a *rudě* tvoří kolokace s fialovou a oranžovou barvou. Adverbium *okrově* rozvíjí žlutou a hnědou barvu. Zbylá adverbia vyjadřující nezákladní barvy se spojují vždy jen s jednou základní barvou: *azurově*, *blankytně*, *indigově* a *šmolkově* s modrou, *běžově* a *sépiově* s hnědou, *karmínově* a *šarlatově* s červenou.

Nejfrekventovanější kolokací základní barvy s adverbiem vyjadřujícím nezákladní barvu je *blankytně modrý*. Zároveň modrá je ze všech základních barev nejčastěji rozvíjena nezákladní barvou a rozvíjí ji největší počet nezákladních barev.

³⁶ Oproti kategorii spojení základních barev se základními jsou do kategorie spojení základních barev s nezákladními barvami zařazeny pouze kolokace (tedy spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50).

2.1.4 Celkové zhodnocení

V předchozích oddílech jsem popsala barvy, které tvoří kolokace/kombinace spadající do kategorie spojení s dalšími barvami. Celou kategorii jsem rozdělila do dvou podkategorií: spojení základních barev s adverbii vyjadřujícími základní barvu a spojení základních barev s adverbii vyjadřujícími nezákladní barvu. Kolokace (případně kombinace) se základními barvami tvoří všechny základní barvy, kolokace s nezákladními barvami tvoří pouze červená, žlutá, modrá, hnědá, fialová, oranžová a šedá/šedivá.

Mezi adverbia označující nezákladní barvy byly zařazeny výrazy *azurově, béžově, blankytně, indigově, karmínově, nachově, okrově, purpurově, rudě, sépiově, šarlatově a šmolkově*. Kolokace s adverbii vyjadřujícími nezákladní barvu netvoří bílá, černá, zelená a růžová barva. Nejčastější kolokací této kategorie je *blankytně modrý* (RF 824).

Další odstavce tohoto oddílu se vztahují pouze ke kategorii spojení základních barev s adverbii vyjadřujícími základní barvu.

Tabulka č. 5 zobrazuje vzájemnou kombinaci základních barev. Jednotlivá označení barev v řádcích a sloupcích nejsou rozdělena na adverbia a adjektiva, tabulka vyjadřuje celkovou schopnost základní barvy tvořit kolokace/kombinace se základními barvami. Nezáleží tedy na pořadí barev v kolokaci/kombinaci, důležitá je informace, zda (a v jaké míře) je konkrétní barva schopna tvořit kolokaci/kombinaci s jinou. Čísla v tabulce zobrazují celkovou frekvenci spojení dvou barev. Například růžová a fialová barva tvoří společně dvě kolokace: *růžově fialový* (RF 148) a *fialově růžový* (RF 68). Součet relativních frekvencí kolokací těchto barev je tedy 216. Zvláštní hodnotu v tabulce představuje nula, která vyjadřuje, že pro spojení daných barev není v korpusu SYN2015 žádný doklad. Poslední řádek uvádí součet všech relativních frekvencí kolokací/kombinací dané barvy se všemi základními barvami. Teoreticky lze říct, že poslední řádek ukazuje, do jaké míry je barva schopna tvořit spojení s dalšími základními barvami (čím vyšší frekvence, tím vyšší schopnost tvořit spojení).

V tabulce č. 5 můžeme vidět, že ani jedna ze základních barev netvoří na základě dat z korpusu SYN2015 kombinace se všemi základními barvami. Šedá/šedivá tvoří kombinace se všemi ostatními základními barvami, ale ne se sebou samou. Tento jev je v korpusu doložen pouze u černé a bílé barvy (*bělostně bílý a černě černý*), frekvence těchto spojení je ale velmi nízká, nedají se tedy považovat za kolokace, ale pouze za kombinace. Žádná barva tak na základě dat z korpusu SYN2015 není schopna tvořit kolokace se sebou samou.

Vzájemná kombinace základních barev											
	bílý	černý	červený	žlutý	zelený	modrý	hnědý	růžový	fialový	oranžový	šedý/ šedivý
bílý	10	0	9	101	61	16	0	37	3	3	94
černý	0	3	0	0	0	0	16	0	10	0	12
červený	9	0	0	98	37	21	646	137	353	290	147
žlutý	101	0	98	0	439	0	344	0	0	324	99
zelený	61	0	37	439	0	83	47	6	0	0	75
modrý	16	0	21	0	83	0	23	16	350	0	102
hnědý	0	16	646	344	47	23	0	144	271	308	149
růžový	37	0	137	0	6	16	144	0	216	98	29
fialový	3	10	353	0	0	350	271	216	0	0	185
oranžový	3	0	290	324	0	0	308	98	0	0	41
šedý/ šedivý	94	12	147	99	75	102	149	29	185	41	0
celkem	335	42	1 739	1 405	747	611	1 949	683	1 388	1063	933

Tabulka 5: Vzájemná kombinace základních barev

Z hlediska relativní frekvence se do kolokací v kategorii spojení základních barev se základními nejčastěji zapojuje hnědá barva. To je způsobeno především kolokacemi hnědé s červenou, které dosahují relativní frekvence 646.

Nejméně kombinací v této kategorii tvoří černá a bílá barva. Obě barvy jsou neutrální (achromatické). Uživatelé jazyka je pravděpodobně v kolokacích tohoto typu nepoužívají, jelikož nedokážou dostatečně přiblížit a specifikovat daný odstín.

Zbylé barvy se spojují s adverbii vyjadřujícími základní barvu z hlediska relativní frekvence v následujícím pořadí (řazeno sestupně): červená, žlutá, fialová, oranžová, šedá/šedivá, zelená, růžová, modrá.

Jak už bylo zmiňováno u konkrétních barev, v souvislosti s kolokacemi (kombinacemi) barev v této kategorii můžeme v jazyce pozorovat dvě tendence. První tendencí je, že kolokace jsou velmi často tvořeny barvami, které se vedle sebe nacházejí v barevném spektru. V tabulce č. 5 můžeme vidět, že oranžová se často spojuje s červenou a žlutou, žlutá s oranžovou a zelenou, zelená se žlutou a modrou, modrá se zelenou a fialovou.

Druhá tendence spočívá ve schopnosti barvy tvořit kolokace s barvami, ze kterých byla z hlediska míchání barev ve výtvarném umění namíchána. Této tendenci podléhá například

zelená barva, která se ve výtvarném umění získá smícháním modré a žluté barvy. Zelená v jazyce nejčastěji tvoří kolokace právě s modrou a žlutou. Podrobněji je tento princip tvoření kolokací popsán v předchozích oddílech pojednávajících o konkrétní základní barvě.

Na závěr je důležité poznamenat, že do této kategorie nebyla zapojena kompozita (např. *zelenožlutý, černočerný, modrobílý*). Pro přesnější výzkum by bylo vhodné je do analýzy zahrnout, to ale není předmětem této práce. Podrobnější popis této problematiky je v kapitole Diskuse (na straně 77).

2.2 Kategorie nositele

2.2.1 Popis kategorie

Druhá kategorie, která byla v souvislosti se zkoumanými kolokacemi typu adverbium–adjektivum vymezena, je kategorie nositele. Kolokace v této kategorii se od jiných liší tím, že jejich adverbiální část přímo odkazuje k nositeli (k předmětům fyzického světa), ke kterému barvu připodobňuje. Za účelem vyjádřit barvu co nejpřesněji odkazují uživatelé jazyka při popisu barev na reálně existující objekty (nositele barvy), které víceméně každý zná. V tomto případě uživatelé jazyka obvykle uplatňují pravidlo, které ve své práci vymezily Michaela Lišková a Helena Pernicová v souvislosti s výběrem prototypických nositelů barvy při lexikografickém popisu barev: „[j]e třeba nalézt všeobecně známé, snadno představitelné entity“ (Lišková – Pernicová 2015, s. 171). Stejně tak uživatel jazyka běžně připodobňuje barvu ke všeobecně známé entitě. V korpusu jsou ale doloženy i sporadické případy, kdy je barva připodobňována k něčemu, co by pro recipienta nemuselo být známé³⁷:

*[...] pod ní je pergamenovitá, šedě až **umbrově hnědá** endoperidie, která se od vrcholu k bokům rozpadává [...]*

*Vlnité vlasy má ještě vlhké, na sobě džíny a **slézově fialovou** košili, jež dává vyniknout jeho opálené pleti.*

*Tento jaspis je barven na **lazuritově modrý** odstín, což vysvětluje jeho přezdívkou [...]*

Na základě původu adverbii rozvíjejících danou barvu třídím jednotlivé kolokace do sedmi sémantických okruhů. Způsob třídění i názvy jednotlivých okruhů jsou převzaty z práce

---

³⁷ Tato spojení mají v korpusu SYN2015 nízkou frekvenci, jedná se spíše o kombinace než o kolokace.

Ireny Vaňkové, kde autorka představuje sémantickou strukturu lexému *žlutý* a jeho derivátů (Vaňková 2004)³⁸. Sémantické okruhy jsou následující:

1. Příroda – svět rostlin
2. Člověk
3. Svět živočichů
4. Přírodní produkty pocházející od zvířat
5. Neživá příroda
6. Kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo
7. Artefakty³⁹

Vzhledem k polysémii některých slov nemusí být jednoznačné, do jakého okruhu daná entita spadá. V takových případech jsem se při třídění rozhodovala podle subjektivního uvážení. Jako příklad bych uvedla kolokaci *křídově bílý*, kde křída může spadat jak do okruhu „neživá příroda“, tak do okruhu „artefakty“, přičemž jsem ji zařadila do okruhu „neživá příroda“.

V následujících odstavcích představím kolokace základních barev, které spadají do kategorie nositele. Stejně jako při většině ostatních kategorií této práce do analýzy zahrnuji pouze spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50.⁴⁰

Na rozdíl od předchozí kategorie (spojení s dalšími barvami) nebudu kolokace představovat po jednotlivých barvách, ale po sémantických okruzích, do kterých spadají.

Sémantické okruhy mezi sebou nebudou komparovány, protože byly primárně vytvořeny pro kontrastivní analýzu barevných pojmů v různých jazycích, ne za účelem porovnání sémantických okruhů v jednom jazyce. Okruhy jsou logicky vymezeny, neopomíjí žádnou podstatnou složku entit, ke kterým je barva v jazyce připodobňována. Kolokace v tomto výzkumu jsou do nich řazeny čistě za účelem zpřehlednění analyzovaných dat a vytvoření lepší představy o tom, k jakému typu entit se barvy v jazyce připodobňují (případně nepřipodobňují).

2.2.2 Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími nositele barvy

Sémantický okruh „příroda – svět rostlin“

Tabulka č. 6 ukazuje jednotlivé kolokace, které spadají do okruhu „příroda – svět rostlin“. Levý sloupec zobrazuje barvu vyjádřenou adjektivem. Prostřední sloupec zobrazuje kolokace

---

³⁸ V typologii sémantických okruhů vychází I. Vaňková z práce K. Waszakové (2001), která tyto okruhy vymezuje v souvislosti s klasifikací sémantické struktury žluté barvy a jejích derivátů v polštině.

³⁹ Do kategorie artefaktů spadají uměle vyrobené předměty (entity), které vznikly lidským zásahem.

⁴⁰ Podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

spadající do tohoto sémantického okruhu. Pravý sloupec zobrazuje relativní frekvenci kolokace.

Sémantický okruh „příroda – svět rostlin“		
barva	kolokace	RF
červený	třešňově červený	133
žlutý	citronově/citrónově žlutý	701
	slámově žlutý	406
	hořčicově žlutý	160
	šafránově žlutý	123
zelený	olivově zelený	844
	mechově zelený	195
	brčálově zelený	157
	trávozně zelený	132
	limetkově zelený	126
	hráškově zelený	107
modrý	chrpově modrý	148
	švestkově modrý	148
	pomněnkově modrý	109
	levandulově modrý	78
hnědý	kaštanově hnědý	1 053
	oříškově hnědý	613
	olivově hnědý	471
	skořicově hnědý	173
	tabákově hnědý	63
fialový	šeříkově fialový	197
	fuchsiově fialový	98
oranžový	pomerančově oranžový	244
	mrkvově oranžový	81

Tabulka 6: Kolokace základních barev a nositelů spadajících do okruhu „příroda – svět rostlin“

V tabulce není zahrnuta bílá, černá, růžová a šedá/šedivá barva, jelikož tvoří kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu.

U červené barvy spadá do tohoto okruhu pouze jedna kolokace. Specifikuje odstín pomocí ovoce (*třešňově červený*).

Žlutou barvu rozvíjí čtyři nositelé. Její odstín je vymezen pomocí ovoce (*citronově/citrónově žlutý*), suchého obilí (*slámově žlutý*) a květu rostliny nebo jeho části (*hořčicově žlutý*⁴¹, *šafránově žlutý*).

Zelená barva je připodobňována k ovoci či zelenině (*olivově zelený, limetkově zelený, hráškově zelený*) a k rostlinám majícím zelenou barvu (*mechově zelený, brčálově zelený, trávově zelený*).

Odstín modré barvy je specifikován květy rostlin (*chrpově modrý, pomněnkově modrý, levandulově modrý*) a ovocem (*švestkově modrý*).

Hnědá barva je připodobňována k plodům rostlin (*kaštanově hnědý, oříškově hnědý, olivově zelený*), kůře stromů (*skořicově hnědý*) a listům rostlin (*tabákově hnědý*).

Odstín fialové barvy vymezují květy rostlin (*šeříkově fialový, fuchsiově fialový*), odstín oranžové pouze ovoce a zelenina (*pomerančově oranžový, mrkvově oranžový*).

Tabulka č. 7 zobrazuje počet typů kolokací a počet výskytů kolokací dané barvy v sémantickém okruhu „příroda – svět rostlin“. První sloupec zobrazuje barvu, která tvoří kolokaci. Prostřední sloupec zachycuje počet typů kolokací, které barva tvoří. Pravý sloupec zobrazuje počet výskytů (relativní frekvenci) všech kolokací dané barvy.

Sémantický okruh „příroda – svět rostlin“		
barva	počet typů	počet výskytů
červený	1	133
žlutý	4	1 390
zelený	6	1 562
modrý	4	482
hnědý	5	2 373
fialový	2	295
oranžový	2	325

Tabulka 7: Počet typů a počet výskytů kolokací základních barev v sémantickém okruhu „příroda – svět rostlin“

Z hlediska počtu typů kolokací je v tomto sémantickém okruhu nejčastěji rozvíjena zelená barva, která tvoří šest typů kolokací. Hnědá barva tvoří pět typů kolokací, žlutá a modrá čtyři, fialová a oranžová dva.

⁴¹ U kolokace *hořčicově žlutý* není jednoznačná motivace. Adverbium *hořčicově* může odkazovat buď na barvu květu rostliny, nebo na výsledný produkt (hořčici). Kolokaci jsem zařadila do sémantického okruhu „příroda – svět rostlin“, je ji ale možné zařadit i do okruhu „artefakty“.

Z hlediska počtu výskytů (respektive součtu relativních frekvencí jednotlivých kolokací) je v tomto sémantickém okruhu nejčastěji rozvíjena hnědá barva. Zbylé barvy se kolokací účastní v tomto pořadí (řazeno sestupně dle relativní frekvence): zelená, žlutá, modrá, oranžová, fialová a červená.

Achromatické barvy (bílá, černá a šedá/šedivá) a růžová netvoří kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu. Rostliny jsou typické svou barevností (ať už barvou květů, stonků, listů, plodů apod.), achromatické barvy se k nim obvykle nepřipodobňují, jelikož v jazyce evokují nebarevnost (srov. Vaňková 2005).

Převahu nositelů vyjadřujících zelenou barvu bychom mohli vysvětlit poznatkem, který ve své práci rozvíjí B. Schmiedtová a V. Schmiedtová. Podle autorek zelená kromě barvy také vyjadřuje spojitost s přírodou (Schmiedtová – Schmiedtová 2006). Na základě dat z korpusu SYN2015 můžeme vidět, že se tyto významy mohou prolínat, zelená barva je často připodobňována k nositelům spadajícím do sémantického okruhu „příroda – svět rostlin“.

Také I. Vaňková ve své práci píše, že zelená barva je nejčastěji spjata s rostlinstvem a vegetací. Svým způsobem tvoří protipól červené barvě, která je spjata s člověkem a živočišností (Vaňková 2005). To může vysvětlit fakt, že červená v okruhu „příroda – svět rostlin“ tvoří na základě dat z korpusu SYN2015 nejméně kolokací (jak z hlediska relativní frekvence, tak z hlediska počtu typů) ze všech základních barev zapojených do tohoto sémantického okruhu.

Sémantický okruh „člověk“

Adverbia v kolokacích, kterým se věnuje tato práce, obvykle nepřipodobňují barvu k nositelům patřícím do sémantického okruhu „člověk“. Do tohoto okruhu spadají pouze dvě kolokace: *krvavě červený* (RF 260) a *pleťově růžový* (RF 51). Celkově tedy nositelé spadající do sémantického okruhu „člověk“ nejsou příliš produktivní při popisu základních barev.

I v tomto okruhu se částečně potvrzuje výše zmiňovaný předpoklad I. Vaňkové, že červená je často spojována s člověkem a lidským tělem (Vaňková 2005). Červená se sice s lidským tělem pojí, ale jen v jediné kolokaci. Je tedy otázka, zda lze z těchto dat něco závažnějšího vyvozovat.

Sémantický okruh „svět živočichů“

Tabulka č. 8 ukazuje jednotlivé kolokace, které spadají do okruhu „svět živočichů“. Levý sloupec zobrazuje barvu vyjádřenou adjektivem. Prostřední sloupec zobrazuje kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu. Pravý sloupec zobrazuje relativní frekvenci kolokace.

sémantický okruh „svět živočichů“		
barva	kolokace	RF
bílý	slonovinově bílý	72
červený	korálově červený	92
žlutý	kanárkově žlutý	345
růžový	lososově růžový	306
	masově růžový	102
	korálově růžový	68

Tabulka 8: Kolokace základních barev a nositelů spadajících do okruhu „svět živočichů“

Bílá barva je v tomto okruhu připodobňována ke slonovině, tvoří pouze jednu kolokaci (*slonovinově bílý*).⁴²

Červená barva tvoří v tomto okruhu jednu kolokaci, stejně tak i žlutá. V obou případech se jedná o připodobnění k živočichovi (*korálově červený*, *kanárkově žlutý*).

Růžovou barvu blíže popisují tři kolokace, které spadají do tohoto sémantického okruhu. Barva je specifikována na základě podobnosti s vodními živočichy (*korálově růžový*), případně barvou jejich masa (*lososově růžový*). Dále byla do tohoto okruhu zařazena kolokace *masově růžový*. Kolokace by mohla být přiřazena také do sémantického okruhu „člověk“. Na základě subjektivní zkušenosti předpokládám, že adjektivum *masově* (v této kolokaci) pojmenovává maso, které je určeno ke konzumaci. Z tohoto důvodu jsem adjektivum *masově* zařadila do sémantického okruhu „svět živočichů“.

Tabulka č. 9 zobrazuje počet typů kolokací a počet výskytů kolokací dané barvy v sémantickém okruhu „svět živočichů“. První sloupec zobrazuje barvu, která tvoří kolokaci. Prostřední sloupec zachycuje počet typů kolokací, které barva tvoří. Pravý sloupec zobrazuje počet výskytů (relativní frekvenci) všech kolokací dané barvy.

sémantický okruh „svět živočichů“		
barva	počet typů	počet výskytů
bílý	1	72
červený	1	92
žlutý	1	345
růžový	3	476

Tabulka 9: Počet typů a počet výskytů kolokací základních barev v sémantickém okruhu „svět živočichů“

⁴² Sémantický okruh „svět živočichů“ netvoří pouze zvířata, ale i části jejich těla, jako jsou oči, zuby, srst, chlupy apod. (Vaňková 2005).

Z hlediska počtu typů kolokací i počtu výskytů v tomto okruhu převažuje růžová barva. Zbylé barvy, které tvoří kolokace spadající do tohoto okruhu, tvoří pouze jeden typ kolokace. Z hlediska počtu výskytů jsou zbylé barvy rozvíjeny v následujícím pořadí (řazeno sestupně): žlutá, červená a bílá. Kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu tvoří černá, zelená, modrá, fialová, oranžová a šedá/šedivá barva.

Vzhledem k tomu, že růžová barva převažuje v okruhu „svět živočichů“ a zároveň je jednou ze dvou barev, která tvoří kolokace spadající do okruhu „člověk“, mohli bychom o růžové uvažovat jako o barvě, která v jazyce evokuje život.

Poměrně zajímavé je, že hnědá barva v tomto sémantickém okruhu netvoří žádnou kolokaci, přitom většina zvířat žijících na území České republiky má hnědě zbarvený kožich, srst (např. jelen, srnec, bobr, medvěd, kůň). Je možné, že tyto nositelé nejsou dostatečně výrazní na to, aby k nim byla barva připodobněna (jako je tomu například u *kanárkově žlutý* nebo *lososově růžový*).

Sémantický okruh „přírodní produkty pocházející od zvířat“

Tabulka č. 10. ukazuje jednotlivé kolokace, které spadají do okruhu „přírodní produkty pocházející od zvířat“. Levý sloupec zobrazuje barvu vyjádřenou adjektivem. Prostřední sloupec zobrazuje kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu. Pravý sloupec zobrazuje relativní frekvenci kolokace.

sémantický okruh „produkty pocházející od zvířat“		
barva	kolokace	RF
bílý	mléčně bílý	218
	smetanově bílý	147
žlutý	medově žlutý	148
	voskově žlutý	74
hnědý	medově hnědý	110
šedý/šedivý	perlově šedý/šedivý	123

Tabulka 10: Kolokace základních barev a nositelů spadajících do okruhu „produkty pocházející od zvířat“

V tomto sémantickém okruhu tvoří na základě dat z korpusu SYN2015 kolokace pouze čtyři základní barvy: bílá, žlutá, hnědá a šedá/šedivá. To může být způsobeno tím, že sémantický okruh „přírodní produkty pocházející od zvířat“ je užší než ostatní. Neobsahuje tolik entit, ke kterým by se dala barva připodobnit. Je možné, že ani neexistuje přírodní produkt pocházející od zvířat, který by měl v přirozené podobě například fialovou nebo růžovou barvu.

Bílá barva tvoří dvě kolokace, které spadají do sémantického okruhu „přírodní produkty pocházející od zvířat“. Připodobňuje se k mléku (*mléčně bílý*) a smetaně (*smetanově bílý*).

Také žlutá barva tvoří v tomto okruhu dvě kolokace. Její odstín je připodobňován k vosku (*voskově žlutý*) a medu (*medově žlutý*).

K medu je také připodobňována hnědá barva, která v tomto okruhu tvoří jednu kolokaci (*medově hnědý*). Na této kolokaci můžeme vidět nejednoznačnost přiřazení odstínu (respektive nositele) k jedné konkrétní barvě.

Šedá/šedivá se připodobňuje k perlám (*perlově šedý/šedivý*).

Z hlediska počtu výskytů je v tomto okruhu nejčastěji rozvíjena bílá barva. V korpusu SYN2015 nejsou doloženy kolokace tohoto typu u černé, červené, zelené, modré, růžové, fialové a oranžové barvy.

Sémantický okruh „neživá příroda“

Tabulka č. 11 ukazuje jednotlivé kolokace, které spadají do okruhu „neživá příroda“. Levý sloupec zobrazuje barvu vyjádřenou adjektivem. Prostřední sloupec zobrazuje kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu. Pravý sloupec zobrazuje relativní frekvenci kolokace.

sémantický okruh „neživá příroda“		
barva	kolokace	RF
bílý	křídově bílý	153
černý	uhlově černý	147
červený	rubínově červený	121
	rezavě červený	110
žlutý	sírově žlutý	369
	pískově žlutý	160
	zlatavě žlutý	111
	jantarově žlutý	111
	zlatě žlutý	74
	rezavě žlutý	62
zelený	smaragdově zelený	491
	nefritově zelený	63
modrý	tyrkysově modrý	148
	kobaltově modrý	124
	kovově modrý	93
	safírově modrý	70
	břidlicově modrý	62

sémantický okruh „neživá příroda“		
barva	kolokace	RF
hnědý	rezavě hnědý	1 226
	zlatavě hnědý	126
	pískově hnědý	126
	blátivě hnědý	94
	kouřově hnědý	79
	popelavě hnědý	63
oranžový	rezavě oranžový	81
šedý/šedivý	popelavě šedý/šedivý	703
	břidlicově šedý/šedivý	271
	kovově šedý/šedivý	210
	antracitově šedý/šedivý	123
	blátivě šedý/šedivý	62
	olověně šedý/šedivý	62

Tabulka 11: Kolokace základních barev a nositelů spadajících do okruhu „neživá příroda“

Odstíny bílé a černé barvy jsou v tomto okruhu vymezeny pouze pomocí horniny (*křídově bílý, uhlově černý*).

Červenou barvu blíže specifikuje drahokam (*rubínově červený*) a rez (*rezavě červený*).

Žlutá je připodobňována k síře (*sírově žlutý*), složce půdy (*pískově žlutý*), kovům (*zlatavě žlutý, zlatě žlutý*), pryskyřici (*jantarově žlutý*) a k rezu (*rezavě žlutý*).

Zelenou barvu vymezují drahokamy (*smaragdově zelený, nefritově zelený*).

Odstíny modré jsou specifikovány kovy a horninami (*kobaltově modrý, kovově modrý, břidlicově modrý*), drahokamy a polodrahokamy (*safírově modrý, tyrkysově modrý*).

Hnědá barva je vymezena kovy (*zlatavě hnědý*), složkou půdy (*pískově hnědý*), rezem (*rezavě hnědý*), blátem (*blátivě hnědý*), popelem (*popelavě hnědý*) a kouřem (*kouřově hnědý*).

Oranžovou barvu v této kategorii specifikuje pouze rez (*rezavě oranžový*).

Šedá/šedivá barva je připodobňována ke kovům a horninám (*kovově šedý/šedivý, olověně šedý/šedivý, břidlicově šedý/šedivý, antracitově šedý/šedivý*), k popelu (*popelavě šedý/šedivý*) a k blátu (*blátivě šedý/šedivý*).

Tabulka č. 12 zobrazuje počet typů kolokací a počet výskytů kolokací dané barvy v sémantickém okruhu „neživá příroda“. První sloupec zobrazuje barvu, která tvoří kolokaci.

Prostřední sloupec zachycuje počet typů kolokací, které barva tvoří. Pravý sloupec zobrazuje počet výskytů (relativní frekvenci) všech kolokací dané barvy.

sémantický okruh „neživá příroda“		
barva	počet typů	počet výskytů
bílý	1	153
černý	1	147
červený	2	231
žlutý	6	886
zelený	2	554
modrý	5	497
hnědý	6	1 713
oranžový	1	81
šedý/šedivý	6	1 431

Tabulka 12: Počet typů a počet výskytů kolokací základních barev v sémantickém okruhu „neživá příroda“

Z hlediska počtu typů kolokací je v tomto sémantickém okruhu nejčastěji rozvíjena žlutá, hnědá a šedá/šedivá barva, všechny tvoří šest typů kolokací. Modrá barva tvoří pět typů kolokací, červená dva. Bílá, černá a oranžová barva tvoří v tomto sémantickém okruhu pouze jeden typ kolokace.

Z hlediska počtu výskytů je v tomto sémantickém okruhu nejčastěji rozvíjena hnědá barva. Zbylé barvy se kolokací účastní v tomto pořadí (řazeno sestupně): šedá/šedivá, žlutá, zelená, modrá, červená, bílá, černá a oranžová.

Kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu netvoří růžová a fialová.

V korpusu SYN2015 nejsou doloženy kolokace tohoto typu u růžové a fialové barvy.

Sémantický okruh „kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo“

Tabulka č. 13 ukazuje jednotlivé kolokace, které spadají do okruhu „kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo“. Levý sloupec zobrazuje barvu vyjádřenou adjektivem. Prostřední sloupec zobrazuje kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu. Pravý sloupec zobrazuje relativní frekvenci kolokace.

sémantický okruh „kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo“		
barva	kolokace	RF
bílý	sněhově bílý	147
červený	ohnivě červený	110
modrý	nebesky modrý	435
	ledově modrý	334
	vodově modrý	62
oranžový	ohnivě oranžový	81
šedý/šedivý	ledově šedý/šedivý	74

Tabulka 13: Kolokace základních barev a nositelů spadajících do okruhu „kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo“

V tomto sémantickém okruhu tvoří kolokace bílá, červená, modrá, hnědá, oranžová a šedá/šedivá. Ve většině případů se jedná o popis barvy, ke kterému dochází na základě připodobnění odstínu k živlu. Červená a oranžová přirovnávají svůj odstín k barvě ohně (*ohnivě červený, ohnivě oranžový*). Jejich protipólem je připodobnění k vodě, které se používá při specifikaci modré a šedé/šedivé barvy (*vodově modrý, ledově modrý, ledově šedý/šedivý*).

Bílá barva tvoří v tomto okruhu jednu kolokaci. Její odstín je připodobňován ke sněhu (*sněhově bílý*).

Modrou barvu specifikují tři kolokace, které spadají do tohoto okruhu. Dvě byly představeny výše v souvislosti s vodním živlem, třetí odkazuje na barvu nebe (*nebesky modrý*). Z hlediska počtu typů kolokací i počtu výskytů modrá převládá v tomto sémantickém okruhu.

Zbylé barvy, jejichž kolokace spadají do tohoto okruhu, tvoří jeden typ kolokace. Z hlediska počtu výskytů se tyto barvy účastní kolokací v následujícím pořadí (řazeno sestupně): bílá, červená, oranžová, šedá/šedivá.

Poměrně zajímavé je, že v korpusu SYN2015 jsem nenašla žádné kolokace žluté barvy, které by spadaly do sémantického okruhu „kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo“. I. Vaňková ve své práci píše, že žlutá se často přirovnává k barvě slunce, hvězd, bleskům apod. (Vaňková 2005). Pravděpodobně se žlutá barva s těmito entitami spojuje, ale ne v kolokacích typu adverbium–adjektivum.

Sémantický okruh „artefakty“

Tabulka č. 14 ukazuje jednotlivé kolokace, které spadají do okruhu „artefakty“. Levý sloupec zobrazuje barvu vyjádřenou adjektivem. Prostřední sloupec zobrazuje kolokace spadající do tohoto sémantického okruhu. Pravý sloupec zobrazuje relativní frekvenci kolokace.

sémantický okruh „artefakty“		
barva	kolokace	RF
bílý	krémově bílý	114
černý	inkoustově černý	75
červený	vínově červený	347
	cihlově červený	335
žlutý	máslově žlutý	135
	krémově žlutý	135
	mosazně žlutý	74
zelený	lahvově zelený	107
modrý	ocelově modrý	264
	námořnický modrý	249
	inkoustově modrý	140
hnědý	čokoládově hnědý	613
	kávově hnědý	173
	bronzově hnědý	94
šedý/šedivý	ocelově šedý/šedivý	678

Tabulka 14: Kolokace základních barev a nositelů spadajících do okruhu „artefakty“

Do tohoto sémantického okruhu spadají kolokace všech základních barev kromě růžové, oranžové a fialové.

Bílá, černá, zelená, růžová a šedá/šedivá barva tvoří v tomto okruhu jednu kolokaci. Barvy bývají připodobňovány k různým entitám, které vznikly zásahem lidské činnosti. U bílé barvy se odkazuje k vytvořeném pokrmu (*krémově bílý*), u černé k inkoustu (*inkoustově černý*), u zelené k barvě skleněných lahví (*lahvově zelený*), u šedé/šedivé k oceli (*ocelově šedý/šedivý*).

Červená barva tvoří dvě kolokace, které spadají do sémantického okruhu „artefakty“. Její odstín je specifikován pomocí nápoje (*vínově červený*) a cihel (*cihlově červený*).

Žlutá, modrá a hnědá tvoří v tomto okruhu tři kolokace. Odstín žluté je připodobňován k potravinám (*krémově žlutý*, *máslově žlutý*) a slitině kovů (*mosazně žlutý*). Odstín modré je specifikován barvou oceli (*ocelově modrý*), inkoustu (*inkoustově modrý*) a barvou námořnické uniformy (*námořnický modrý*). Odstíny hnědé barvy jsou připodobňovány ke slitině (*bronzově hnědý*) a k potravinám (*čokoládově hnědý*, *kávově hnědý*). U kolokace *kávově hnědý* se na základě subjektivního povědomí o jazyce domnívám, že odstín hnědé je připodobňován k nápoji připravovanému z pražených semen kávovníku, nikoliv přímo k semenům kávovníku. Z tohoto důvodu byla kolokace zařazena do sémantického okruhu „artefakty“, a ne „příroda – svět rostlin“.

Tabulka č. 15 zobrazuje počet typů kolokací a počet výskytů kolokací dané barvy v sémantickém okruhu „artefakty“. První sloupec zobrazuje barvu, která tvoří kolokaci. Prostřední sloupec zachycuje počet typů kolokací, které barva tvoří. Pravý sloupec zobrazuje počet výskytů (relativní frekvenci) všech kolokací dané barvy.

sémantický okruh „artefakty“		
barva	počet typů	počet výskytů
bílý	1	114
černý	1	75
červený	2	682
žlutý	3	345
zelený	1	107
modrý	3	653
hnědý	3	880
šedý/šedivý	1	678

Tabulka 15: Počet typů a počet výskytů kolokací základních barev v sémantickém okruhu „artefakty“

Jak již bylo řečeno výše, nejvíce typů kolokací zařazených do sémantického okruhu „artefakty“ tvoří žlutá, modrá a hnědá. Z hlediska počtu výskytů je nejčastěji rozvíjena hnědá. Zbylé barvy se kolokací účastní v tomto pořadí (řazeno sestupně dle relativní frekvence): červená, šedá/šedivá, modrá, žlutá, bílá, zelená, černá.

Celkově se v sémantickém okruhu „artefakty“ barvy často připodobňují k potravinám, které vznikly zásahem člověka (krém, káva, víno, máslo, čokoláda) a ke slitinám (ocel, mosaz, bronz).

2.2.3 Celkové zhodnocení

V předchozích odstavcích byly představeny kolokace, které spadají do kategorie nositele dané barvy. Na základě původu adverbíí rozvíjejících danou barvu jsem rozdělila jednotlivé kolokace do sedmi sémantických okruhů:

1. Příroda – svět rostlin
2. Člověk
3. Svět živočichů
4. Přírodní produkty pocházející od zvířat
5. Neživá příroda
6. Kosmos, nebe a nebeská tělesa, (sluneční) světlo a počasí; živly; umělé světlo
7. Artefakty

Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, jednotlivé sémantické okruhy nebudou mezi sebou komparovány. Jejich funkce je zpřehlednit analyzovaná data a vytvořit lepší představu o tom, k jakému typu entit se základní barvy připodobňují (případně nepřipodobňují).

Tabulka č. 16 ukazuje, do jakých sémantických okruhů kolokace dané barvy spadá. Druhý řádek zastupuje jednotlivé okruhy v pořadí, ve kterém byly představeny. Levý sloupec určuje barvu, která tvoří kolokaci. Hodnota „ano“ vyjadřuje, že daná barva tvoří v konkrétním sémantickém okruhu alespoň jeden typ kolokace. Hodnota „ne“ vyjadřuje, že daná barva netvoří v konkrétním sémantickém okruhu ani jeden typ kolokace. Pravý sloupec ukazuje, v kolika sémantických okruzích barva tvoří alespoň jeden typ kolokace.

Zastoupení kolokací základních barev a jejich nositelů v jednotlivých sémantických okruzích								
barva	sémantický okruh							počet okruhů
	1	2	3	4	5	6	7	
bílý	ne	ne	ano	ano	ano	ano	ano	5
černý	ne	ne	ne	ne	ano	ne	ano	2
červený	ano	ano	ano	ne	ano	ano	ano	6
žlutý	ano	ne	ano	ano	ano	ne	ano	5
zelený	ano	ne	ne	ne	ano	ne	ano	3
modrý	ano	ne	ne	ne	ano	ano	ano	4
hnědý	ano	ne	ne	ano	ano	ne	ano	4
růžový	ne	ano	ano	ne	ne	ne	ne	2
fialový	ano	ne	ne	ne	ne	ne	ne	1
oranžový	ano	ne	ne	ne	ano	ano	ne	3
šedý/šedivý	ne	ne	ne	ano	ano	ano	ano	4

Tabulka 16: Zastoupení kolokací základních barev a jejich nositelů v jednotlivých sémantických okruzích

Na základě dat v tabulce 16 můžeme vidět, že ani jedna barva netvoří kolokace ve všech sémantických okruzích. Červená barva tvoří kolokace ve všech okruzích kromě okruhu „produkty pocházející od zvířat“. Fialová barva tvoří kolokace, které spadají pouze do okruhu „příroda – svět rostlin“. Na základě dat z korpusu SYN2015 se nepřipodobňuje k jiným předmětům fyzického světa.

V distribuci některých barev mezi sémantické okruhy můžeme vidět podobnosti. Některé barvy spadají do (téměř) stejných sémantických okruhů, např. žlutá a hnědá, zelená a modrá. Tyto barvy se připodobňují ke stejnému typu entit.

Tabulka č. 17 ukazuje počet typů kolokací a počet výskytů kolokací dané barvy ve všech sémantických okruzích (tedy celkově v kategorii nositele). Levý sloupec určuje barvu

(vyjádřenou adjektivem), která tvoří kolokaci. Druhý sloupec zobrazuje počet typů kolokací spadajících do kategorie nositele. Třetí sloupec zobrazuje počet výskytů kolokací spadajících do kategorie nositele. Čtvrtý a pátý sloupec ukazují pořadí barvy (respektive schopnost barvy tvořit kolokace spadající do kategorie nositele) z hlediska typů kolokací a výskytů kolokací.

Kolokace základních barev s adverbii spadajícími do kategorie nositele				
barva	počet typů	počet výskytů	pořadí z hlediska typů	pořadí z hlediska výskytů
bílý	6	850	7	7
černý	2	223	10–11	11
červený	8	1 508	6	6
žlutý	16	3 187	1	2
zelený	9	2 223	4–5	5
modrý	15	2 463	2–3	3
hnědý	15	5 076	2–3	1
růžový	4	527	8–9	8
fialový	2	295	10–11	10
oranžový	4	488	8–9	9
šedý/šedivý	9	2 306	4–5	4

Tabulka 17: Kolokace základních barev s adverbii spadajícími do kategorie nositele

Na základě dat v tabulce č. 17 můžeme vidět, že k adverbii vyjadřujícím nositele barvy jsou nejčastěji připodobňovány žlutá a hnědá (z hlediska počtu typů kolokací i počtu výskytů kolokací). U těchto barev můžeme najít určité podobnosti. Obě barvy tvoří kolokace spadající do podobných sémantických okruhů. Výjimku tvoří okruh „svět živočichů“, ve kterém hnědá barva netvoří žádnou kolokaci. Obě barvy tvoří velké množství kolokací v sémantických okruzích „příroda – svět rostlin“ a „neživá příroda“. V okruhu „příroda – svět rostlin“ se žlutá barva připodobňuje ke květům rostlin, oproti tomu hnědá se připodobňuje k plodům rostlin a barvě kůry nebo listů. Obě barvy se mohou připodobňovat ke stejným nositelům, např. kolokace *medově žlutý*, *medově hnědý*, *rezavě žlutý*, *rezavě hnědý*, *pískově žlutý*, *pískově hnědý*, *zlatavě žlutý*, *zlatavě hnědý*. To může poukazovat na nejednotnost a subjektivní přístup k vnímání barev jednotlivými uživateli jazyka.

V této kategorii tvoří nejméně kolokací černá a fialová barva (z hlediska počtu typů kolokací i počtu výskytů kolokací). Obě barvy se připodobňují pouze ke dvěma nositelům. Je možné, že se ve fyzickém světě nenachází příliš entit, které by měly černou nebo fialovou barvu. Případně jejich barva není natolik výrazná, aby se k nim v jazyce mohlo připodobňovat. U fialové bychom mohli uvažovat o tom, že její potenciální nositelé se v jazyce spojují spíše s modrou barvou, která stojí v barevném spektru vedle fialové a jejich odstíny se tak mohou překrývat,

například adverbia *levandulově* a *švestkově*. Stejně tak potenciální nositelé černé (např. adverbia *antracitově* a *popelavě*) se v jazyce spojují s šedou/šedivou, která se z hlediska fyzikálních vlastností liší od černé intenzitou jasu.

Adverbia spadající do kategorie nositele obvykle rozvíjí pouze jednu barvu. V některých případech může jedno adverbium rozvíjet více barev, například adverbium *korálově* rozvíjí červenou a růžovou. Šedou/šedivou a modrou barvu poměrně často rozvíjí stejní nositelé: *břidlicově modrý*, *břidlicově šedý/šedivý*, *kovově modrý*, *kovově šedý/šedivý*, *ledově modrý*, *ledově šedý/šedivý*, *ocelově modrý*, *ocelově šedý/šedivý*. To může poukazovat na nejednotnost a subjektivní přístup k vnímání barev jednotlivými uživateli jazyka. Zároveň bychom na základě stejných nositelů mohli uvažovat o podobnosti modré a šedé/šedivé barvy, respektive jejich odstínů.

Velká část adverbií spadajících do kategorie nositele je monokolokabilních. Na základě dat z korpusu SYN2015 můžeme za monokolokabilní považovat například adverbia v následujících kolokacích: *kaštanově hnědý*, *kanárkově žlutý*, *slonovinově bílý*, *pomněnkově modrý*, *lahvově zelený*, *křídově bílý* a *chrpově modrý*. Tato adverbia se v korpusu SYN2015 kombinují pouze s barvou (obvykle pouze s jednou).

2.3 Kategorie jasnosti, sytosti a intenzity

2.3.1 Popis kategorie

Třetí kategorie, která byla v souvislosti se zkoumanými kolokacemi typu adverbium–adjektivum vymezena, je kategorie jasnosti, sytosti a intenzity. Kolokace v této kategorii se od jiných liší tím, že jejich adverbiální část určuje jasnost⁴³, sytost⁴⁴ a intenzitu⁴⁵ dané barvy. Na rozdíl od adverbií, která byla představena v předchozích kapitolách (kategorie spojení s dalšími barvami a kategorie nositele), nejsou tato adverbia schopna sama o sobě vyjádřit barvu. Určují pouze její světlost, tmavost, sytost apod. V izolované podobě adverbií nepoznáme, o jakou barvu se jedná, potřebujeme obvykle doplnění.⁴⁶

---

⁴³ Hodnota jasu udává světlost nebo tmavost barvy.

⁴⁴ Sytost barvy je dána podílem bílé a tmavé složky v dané barvě, vyjadřuje pestrost barvy.

⁴⁵ Určuje stupeň sytosti a jasnosti barvy.

⁴⁶ Oproti tomu adverbia zařazená do kategorie spojení s dalšími barvami a kategorie nositele, respektive adjektiva, ze kterých byla adverbia odvozena, jsou schopna vyjádřit barvu i v izolované podobě, např. *červeně* (příp. *červený*) nebo *limetkově* (příp. *limetkový*) vyjadřují určitou barvu (pokud se podle kontextu jedná o popis barvy, ne například o popis chuti). Oproti tomu adverbium *syť* (příp. *syť*) nevyjadřuje žádnou barvu, potřebuje vždy doplnění, aby bylo zřejmé, kterou barvu rozvíjí (např. *syť červený*).

Stejně jako u většiny ostatních kategorií této práce do analýzy zahrnuji pouze spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50.⁴⁷

Tabulka č. 18 ukazuje kolokace základních barev a adverbíí vyjadřujících jasnost, sytost a intenzitu. Druhý řádek tabulky zobrazuje lemmata základních barev. Levý sloupec zobrazuje adverbia (seřazena sestupně dle relativní frekvence) zařazená do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity. Čísla uvedená v tabulce zobrazují relativní frekvenci jednotlivých kolokací, symbol pomlčky vyjadřuje, že dané barvy s adverbii tvoří na základě dat z korpusu SYN2015 buď pouze málo frekventované kombinace, nebo se nespojují vůbec. Předposlední řádek zobrazuje počet adverbíí, se kterými daná barva tvoří kolokaci. Poslední řádek udává součet relativních frekvencí kolokací dané barvy se všemi adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity. Předposlední sloupec vyjadřuje, s kolika barvami tvoří dané adverbium kolokaci. Poslední sloupec ukazuje součet relativních frekvencí kolokací daného adverbia se všemi barvami.

Některá adverbia vyjadřující jasnost, sytost a intenzitu mohou tvořit kolokace s větším počtem barev, například adverbia *světle*, *tmavě*, *temně*, *sytě*, *jasně*. Některá adverbia spadající do této kategorie tvoří kolokace pouze s jednou nebo dvěma barvami, například: *slabě*, *světlounce*, *oslnivě*, *nápadně*, *lehce*.

V následujících odstavcích představím kolokace každé základní barvy s adverbii spadajícími do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity. Uvedu, se kterými adverbii se daná barva spojuje. Důraz bude kladen především na adverbia, která tvoří kolokace pouze s jednou či dvěma barvami. Zbylá adverbia (která se spojují s větším počtem barev) budou popsána v celkovém zhodnocení.

---

⁴⁷ Podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

Relativní frekvence kolokací základních barev s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu													
	<i>bílý</i>	<i>černý</i>	<i>červený</i>	<i>žlutý</i>	<i>zelený</i>	<i>modrý</i>	<i>hnědý</i>	<i>růžový</i>	<i>fialový</i>	<i>oranžový</i>	<i>šedý/šedivý</i>	počet	celkem
<i>světle</i>	–	–	405	1 489	2 046	2 238	4 338	1 497	3 197	244	2 183	9	17 636
<i>tmavě</i>	–	–	792	246	1 133	2 339	4 212	323	2 705	447	2 072	9	14 269
<i>jasně</i>	156	–	1 104	874	586	1 049	–	476	197	1 382	–	8	5 823
<i>sytě</i>	–	58	445	554	554	497	251	629	639	853	86	10	4 568
<i>temně</i>	–	65	168	–	428	785	361	119	1 525	81	407	9	3 939
<i>zářivě</i>	355	–	358	566	309	622	63	255	295	1 097	–	9	3 920
<i>bledě</i>	–	–	58	406	227	606	–	476	344	–	86	7	2 203
<i>křiklavě</i>	–	–	139	62	–	–	–	187	98	325	–	5	811
<i>ostře</i>	–	–	92	185	94	–	–	272	–	81	–	5	725
<i>svítivě</i>	–	–	–	123	63	–	–	136	98	244	–	5	664
<i>jemně</i>	–	–	–	–	50	–	–	272	98	81	–	4	502
<i>výrazně</i>	–	–	81	98	50	62	–	68	–	122	–	6	482
<i>neonově</i>	–	–	–	–	–	–	–	153	–	203	–	2	356
<i>slabě</i>	–	–	–	–	–	–	–	102	246	–	–	2	348
<i>světlounce</i>	–	–	–	–	–	93	–	153	–	–	–	2	246
<i>jedovatě</i>	–	–	–	98	126	–	–	–	–	–	–	2	224
<i>pastelově</i>	–	–	–	–	–	62	–	119	–	–	–	2	181
<i>absolutně</i>	–	178	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	178
<i>oslnivě</i>	150	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	150
<i>nápadně</i>	–	–	–	98	–	–	–	–	–	–	–	1	98
<i>pronikavě</i>	–	–	–	–	–	93	–	–	–	–	–	1	93
<i>tlumeně</i>	–	–	–	–	–	–	–	–	–	81	–	1	81
<i>lehce</i>	–	–	–	–	–	–	–	68	–	–	–	1	68
počet	3	3	10	12	12	11	5	17	11	13	5		
celkem	661	301	3 641	4 799	5 667	8 445	9 225	5 306	9 444	5 242	4 835		

Tabulka 18: Relativní frekvence kolokací základních barev s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu

2.3.2 Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu

Bílá barva

Bílá barva tvoří na základě dat z korpusu SYN2015 kolokace se třemi adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *zářivě bílý*, *jasně bílý* a *oslnivě bílý*.

U bílé barvy je zajímavá kolokace *oslnivě bílý*, jelikož adverbium *oslnivě* netvoří kolokaci s žádnou jinou základní barvou. Kolokace *oslnivě bílý* vyjadřuje vysokou míru jasu barvy. V korpusu SYN2015 velmi často popisuje barvu zubů a oblečení:

[...] *usmála se zubařka a blýskla oslnivě bílými zuby.*

Celkově bílá barva netvoří velké množství kolokací s adverbii vyjadřujícími sytost, jasnost a intenzitu. Jedná se o nepestrou barvu (achromatickou). Sytost a jasnost vyjadřují příměs bílé a černé složky do barvy, světlost a tmavost. Je možné, že bílá sama o sobě implikuje světlost, není ji proto v jazyce potřeba explicitně popisovat jako jasnou, intenzivní, světlou apod.

Černá barva

Černá barva tvoří kolokace se třemi adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně dle relativní frekvence): *absolutně černý*, *temně černý* a *sytě černý*.

Zajímavá je kolokace *absolutně černý*, která je u černé barvy nejčastější. V korpusu SYN2015 se ve většině případů spojuje se slovem *těleso*. Spojení *absolutně černé těleso* je termín z oblasti fyziky.

Černá celkově netvoří velké množství kolokací s adverbii vyjadřujícími sytost, jasnost a intenzitu. Stejně jako u bílé se jedná o achromatickou barvu. Černá sama o sobě implikuje tmavost, stejně jako bílou barvu ji není potřeba více rozvíjet (z hlediska sytosti a jasnosti). Kolokace *temně černý* a *sytě černý* chtějí nejspíš zdůraznit tmavost černé barvy. Poměrně často popisují barvu vlasů, řas či vousů, kolokace mohou být použity v případě, kdy chce mluvčí zdůraznit, že v nich není příměs např. šedé či bílé barvy, jako je tomu v následující citaci z korpusu SYN2015:

[...] *žádný těžký prsten na ruce, vlasy měl však sytě černé, v tomhle věku jistě obarvené.*

Červená barva

Červená barva tvoří kolokace s deseti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *jasně červený*, *tmavě červený*, *sytě*

červený, světle červený, zářivě červený, temně červený, křiklavě červený, ostře červený, výrazně červený a bledě červený.

Všechna adverbia vyjadřující jasnost, sytost a intenzitu, která s červenou barvou tvoří kolokace, zároveň tvoří kolokace i s ostatními základními barvami. V datech z korpusu SYN2015 červenou nerozvíjí adverbium, které by tvořilo kolokaci pouze s touto barvou.

Žlutá barva

Žlutá barva tvoří kolokace s dvanácti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *světle žlutý, jasně žlutý, zářivě žlutý, sytě žlutý, bledě žlutý, tmavě žlutý, ostře žlutý, svítivě žlutý, nápadně žlutý, jedovatě žlutý, výrazně žlutý a křiklavě žlutý.*

Z těchto kolokací jsou zajímavé *nápadně žlutý* a *jedovatě žlutý*. Adverbium *nápadně* na základě dat z korpusu SYN2015 tvoří kolokace pouze se žlutou (ze základních barev). Ze sémantického hlediska vyjadřuje adverbium *nápadně* něco zvláštního, co vzbuzuje pozornost okolí:

*[...] vyšší postavy, štíhlá, s **nápadně žlutými** vlasy, oblečená v tmavém obleku [...]*

Adverbium *jedovatě* se na základě dat z korpusu SYN2015 výrazněji spojuje pouze se zelenou a žlutou barvou. V izolované podobě vyvolává adverbium *jedovatě* negativní konotace, v korpusu SYN2015 však nejsou žádné doklady, které by potvrdily negativní konotace kolokace *jedovatě žlutý*. Vyjadřuje vysokou intenzitu dané barvy, např. v této citaci z korpusu SYN2015:

*Všude kolem rašeliniště [...] kvetou krásně **jedovatě žlutý** kytky [...]*

Zajímavá je výrazná frekvenční převaha kolokace *světle žlutý* nad kolokací *tmavě žlutý*. Barva má větší potenciál vyjadřovat světlost než tmavost. To potvrzuje i většina ostatních adverbií, se kterými se barva běžně spojuje a která celkově evokují světlost (např. *zářivě, jasně, bledě*).

Zelená barva

Zelená barva tvoří kolokace s dvanácti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně dle relativní frekvence): *světle zelený, tmavě zelený, jasně zelený, sytě zelený, temně zelený, zářivě zelený, bledě zelený, jedovatě zelený, ostře zelený, svítivě zelený, výrazně zelený a jemně zelený.*

Kromě adverbia *jedovatě* tvoří všechna ostatní kolokace i s dalšími základními barvami. Kolokace *jedovatě zelený* obvykle vyjadřuje intenzitu barvy. Na rozdíl od kolokace *jedovatě*

žlutý může v některých případech vyvolávat negativní konotace, jako je tomu například v těchto citacích z korpusu SYN2015:

*Měl jsem na sobě jen plavečky a vrískal jsem – dodnes si při potřebě nějaké adrenalinové pecky přivolám před svůj vnitřní zrak ty **jedovatě zelené** spousty – tak strašně, že mě dospělí hned vytáhli.*

*[...] v popředí **jedovatě zelená** pole a za nimi už napůl rzí rozhlodaný petrochemický kombinát, z jehož chladicích věží a komínů vystupují bez ustání zřejmě už dlouhou řadu let bílá oblaka kouře.*

Modrá barva

Modrá barva tvoří kolokace s jedenácti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *tmavě modrý, světle modrý, jasně modrý, temně modrý, zářivě modrý, bledě modrý, sytě modrý, světlounce modrý, pronikavě modrý, výrazně modrý, pastelově modrý.*

Zajímavé jsou u modré barvy kolokace *pronikavě modrý, světlounce modrý* a *pastelově modrý*. Adverbium *pronikavě* se nespojuje s žádnou jinou základní barvou. Vyjadřuje vysokou míru intenzity modré barvy. V korpusu SYN2015 je kolokace užívána výhradně pro popis očí, celé spojení *pronikavě modré oči* bychom mohli považovat za kolokaci.

Adverbia *světlounce* a *pastelově* vyjadřují světlost a jemnost modré barvy. Mimo modrou se tato adverbia spojují s růžovou. S ostatními základními barvami se tato adverbia běžně nespojují.

Hnědá barva

Hnědá barva tvoří kolokace s pěti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *světle hnědý, tmavě hnědý, temně hnědý, sytě hnědý, zářivě hnědý.*

Všechna adverbia v této kategorii, která tvoří kolokace s hnědou barvou, zároveň tvoří kolokace i s ostatními základními barvami. Na základě dat z korpusu SYN2015 hnědou nerozvíjí adverbium, které by tvořilo kolokaci pouze s touto barvou.

Kolokace *světle hnědý* a *tmavě hnědý* jsou nejfrekventovanějšími kolokacemi této kategorie. Často se používají pro popis očí a vlasů, což jsou dvě entity, u kterých se velmi často rozlišuje světlost a tmavost.⁴⁸

Růžová barva

Růžová barva tvoří kolokace se sedmnácti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *světle růžový*, *sytě růžový*, *jasně růžový*, *bledě růžový*, *tmavě růžový*, *ostře růžový*, *jemně růžový*, *zářivě růžový*, *křiklavě růžový*, *neonově růžový*, *světlounce růžový*, *svítivě růžový*, *temně růžový*, *pastelově růžový*, *slabě růžový*, *výrazně růžový*, *lehce růžový*.

Na základě dat z korpusu SYN2015 tvoří růžová nejvíce typů kolokací spadajících do této kategorie. Mimo adverbia, která se běžně spojují se základními barvami, tvoří kolokace s adverbii *neonově*, *světlounce*, *pastelově*, *slabě* a *lehce*, která obvykle rozvíjí pouze jednu či dvě základní barvy. Tato adverbia vyjadřují jasnost a jemnost barvy, kromě adverbia *neonově*, které vyjadřuje zářivost a svítivost.⁴⁹

Fialová barva

Fialová barva tvoří kolokace s jedenácti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně dle relativní frekvence): *světle fialový*, *tmavě fialový*, *temně fialový*, *sytě fialový*, *bledě fialový*, *zářivě fialový*, *slabě fialový*, *jasně fialový*, *křiklavě fialový*, *svítivě fialový*, *jemně fialový*.

Kromě adverbia *slabě* tvoří všechna ostatní kolokace i s dalšími základními barvami. Adverbium *slabě* tvoří kolokace s fialovou a růžovou. Vyjadřuje světlost barvy.

V porovnání s ostatními základními barvami můžeme vidět, že fialová tíhne častěji k tmavosti, což dokládá vysoká frekvence kolokací obsahujících adverbia *tmavě* a *temně*.

Oranžová barva

Oranžová barva tvoří kolokace se třinácti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně podle relativní frekvence): *jasně oranžový*, *zářivě oranžový*, *sytě oranžový*, *tmavě oranžový*, *křiklavě oranžový*, *světle oranžový*, *svítivě oranžový*, *neonově*

---

⁴⁸ Adverbia *světle* a *tmavě* ve spojení s modrou a zelenou barvou také často popisují oči, pro popis vlasů se obvykle nepoužívají.

⁴⁹ Kolokace obsahující adverbium *neonově* by mohly být přiřazeny i do kategorie nositele. Osobně se domnívám, že adverbium vyjadřuje spíše intenzitu či jasnost (svítivost) barvy.

oranžový, výrazně oranžový, temně oranžový, ostře oranžový, jemně oranžový, tlumeně oranžový.

Mimo adverbia, která se běžně spojují se základními barvami, tvoří oranžová kolokace s adverbii *neonově* a *tlumeně*. Adverbium *tlumeně* vyjadřuje nízkou intenzitu barvy. *Neonově* vyjadřuje stejně jako u růžové barvy svítivost a zářivost.

Šedá/šedivá barva

Šedá/šedivá barva tvoří kolokace s pěti adverbii zařazenými do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity (řazeno sestupně dle relativní frekvence): *světle šedý/šedivý, tmavě šedý/šedivý, temně šedý/šedivý, sytě šedý/šedivý, bledě šedý/šedivý.*

Všetchna adverbia, která tvoří kolokace s šedou/šedivou barvou, tvoří kolokace i s ostatními základními barvami. Na základě dat z korpusu SYN2015 šedou/šedivou nerozvíjí adverbium, které by tvořilo kolokaci pouze s touto barvou.

Šedá/šedivá je jedna z achromatických barev. Od bílé a černé se liší světlostí. Adverbia vyjadřující jasnost, sytost a intenzitu určují, jestli šedá/šedivá inklinuje spíše k bílé, nebo černé barvě. Inklinaci k bílé vyjadřují adverbia *světle* a *bledě*, inklinaci k černé vyjadřují adverbia *tmavě* a *temně*.

2.3.3 Celkové zhodnocení

V předchozích odstavcích jsem popsala kolokace základních barev s adverbii spadajícími do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity, kde jsem se zaměřila především na adverbia tvořící kolokace s malým počtem barev. V následující části bych chtěla shrnout dosavadní poznatky a tendence týkající se této kategorie. Zároveň se zaměřím i na adverbia, která tvoří kolokace s větším počtem základních barev.

V tabulce č. 18 můžeme vidět, že nejčastěji používaná adverbia spadající do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity jsou *světle* a *tmavě*. Tvoří kolokaci se všemi základními barvami kromě bílé a černé. Zde můžeme vidět potřebu jazyka rozlišovat mezi barvami světlou a tmavou složku, o které píší autoři B. Berlin a P. Kay (1969) v souvislosti s vymezením základních barev v jazyce.⁵⁰ Z důvodu potřeby diferenciací světlé a tmavé vznikne v jazyce nejdříve označení pro bílou a černou barvu (Berlin – Kay 1969). Je možné, že bílá barva si v sobě zachovává složku světlosti, proto už ji v jazyce není potřeba vyjadřovat. Stejně tak černá barva obsahuje složku tmavosti, není tedy už potřeba explicitně vyjadřovat, že se jedná o *tmavě černou*. Z dat

---

⁵⁰ Bližší charakteristika práce B. Berlina a P. Kaye je uvedena na straně 12.

vyplývá, že mluvčí češtiny automaticky předpokládají, že bílá barva vyjadřuje světlost a černá tmavost.

Kromě bílé a černé tvoří všechny ostatní základní barvy kolokace s adverbii *světle* a *tmavě*. Všechny tyto barvy vyjadřují světlou i tmavou složku. Z hlediska relativní frekvence se celkově adverbium *světle* používá častěji než adverbium *tmavě*, nejedná se ale o zásadní rozdíl. Větších frekvenčních rozdílů mezi těmito adverbii si můžeme všimnout u žluté a růžové, kde několikanásobně převažují kolokace s adverbium *světle*. To může být způsobeno tím, že žlutá a růžová barva celkově více inklinují ke světlosti.

Největší počet barev rozvíjí adverbium *sytě*. Tvoří kolokace se všemi základními barvami kromě bílé. Adverbium *sytě* vyjadřuje, že daná barva neinklinuje ke světlosti ani tmavosti. Z toho důvodu netvoří příliš často kolokace s achromatickými barvami, jelikož ty obvykle ke světlosti a tmavosti inklinují (bílá ke světlosti, černá k tmavosti a šedá/šedivá k oběma).

Pro inklinaci k tmavé se dále používá adverbium *temně*. Pro inklinaci ke světlé se používají adverbia jako *bledě* a *jemně*. Některá adverbia evokují zář, jasnost a vysokou intenzitu, např. *jasně*, *zářivě*, *křiklavě*, *ostře*, *svítivě* a *výrazně*.

Nejvíce kolokací (z hlediska relativní frekvence) s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu tvoří fialová barva. To může být způsobeno tím, že v kategorii nositele fialová tvořila v porovnání s ostatními základními barvami velmi malý počet kolokací. Kategorii jasnosti, sytosti a intenzity se tyto rozdíly vyrovnávají. Odstíny fialové se mnohem častěji specifikují pomocí adverbii vyjadřujících jasnost, sytost a intenzitu než pomocí adverbii vyjadřujících nositele barvy.

Nejméně kolokací (z hlediska relativní frekvence i počtu typů kolokací) s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu tvoří černá a bílá barva. Jak již bylo řečeno výše, tyto barvy samy o sobě inklinují ke světlosti, tmavosti a nepestrosti, proto už je není potřeba pomocí těchto adverbii specifikovat.

Celkově každá základní barva tvoří kolokace s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu. Tato adverbia mohou tvořit kolokace s větším počtem základních barev (např. *světle*, *tmavě*, *sytě*, *temně*, *jasně*), nebo pouze s jednou či dvěma barvami (např. *slabě*, *oslnivě*, *světlounce*, *nápadně*, *lehce*). Kolokace s adverbii spojujícími se s větším počtem barev jsou několikanásobně frekventovanější než kolokace adverbii spojujících se pouze s jednou či dvěma barvami.

Na závěr je důležité poznamenat, že do této kategorie nebyla zapojena kompozita (např. *tmavofialový, bleděmodrý* apod.). Pro přesnější výzkum by bylo vhodné je do analýzy zahrnout, to ale není předmětem této práce. Podrobnější popis této problematiky je v kapitole Diskuse (na straně 77).

2.4 Kategorie specifických vlastností

2.4.1 Popis kategorie

Poslední kategorie, která byla v souvislosti se zkoumanými kolokacemi typu adverbium–adjektivum vymezena, je kategorie specifických vlastností. Kolokace v této kategorii se od jiných liší tím, že jejich adverbialní část vyjadřuje specifickou vlastnost barvy. Adverbia v těchto spojeních sama o sobě nevyjadřují barvu, ale k základní barvě přidávají určitou kvalitu, například lesklost, matnost, třpytivost a průsvitnost. Zároveň mají tato adverbia asociační funkci, navozují například pocit zdraví, špíny, čistoty, mladosti apod.

Do analýzy byly započítány pouze kolokace, které mají relativní frekvenci alespoň 50.⁵¹ Adverbia z této kategorie nerozvíjí červenou barvu, na základě dat z korpusu SYN2015 tvoří buď málo frekventované kombinace, nebo se nespojují vůbec.

U jednotlivých barev představím kolokace, které spadají do této kategorie. Vysvětlím, co dané kolokace vyjadřují a pro zpřesnění uvedu autentické příklady z korpusu SYN2015.

2.4.2 Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími specifickou vlastnost

Bílá barva

Bílá barva tvoří čtyři kolokace, které spadají do této kategorie: *čistě bílý* (RF 430), *špinavě bílý* (RF 146), *stříbřitě bílý* (RF 97) a *matně bílý* (RF 55).

Spojení *čistě bílý* vyjadřuje dva hlavní významy. Kolokace se často používá pro popis barvy, která není smíchána s jinou. Neinklinuje k jiné barvě, není například dorůžova či dožluta, je bez příměsí, nepřipomíná nic jiného než samotnou bílou v základní podobě:

Mohou být čistě bílé nebo zbarvené, například dožluta.

Vojáci válečných armád oblékali nápadně barevné nebo čistě bílé kabáty [...]

V některých případech má kolokace přímo evokovat čistotu, nezkaženost a absenci špíny:

Usmál se, a odkryl tak čistě bílé zuby.

---

⁵¹ Podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

*Sklopil zrak ke svým rukám na **čistě bílém** ubrusu a napadlo ho [...]*

Protipólem tohoto spojení je kolokace *špinavě bílý*. Obvykle vyjadřuje příměs jiné barvy (často žluté, hnědé či šedé/šedivé). Zároveň v mnoha případech evokuje i pocit špíny, nečistoty:

*[...] neúpravňý dvůr se **špinavě bílým** chlévem na spadnutí a s otevřenými prázdnými stájemi.*

*Měl na sobě keprové khaki kalhoty, **špinavě bílou** bavlněnou košili [...]*

Kolokace *stříbřitě bílý* se obvykle spojuje s vlasy. V některých případech vyjadřuje lesk a třpyt:

*[...] strměly do výše **stříbřitě bílé** špice, které se blyštěly jako graciézní věže Nebeského města.*

Kolokace *matně bílý* vyjadřuje vlastnost povrchu dané entity, kterou rozvíjí:

*Seděl a pozoroval **matně bílý** plast telefonu.*

Černá barva

Černá barva tvoří jednu kolokaci, která spadá to kategorie specifických vlastností – *matně černý* (RF 78). Stejně jako kolokace *matně bílý* vyjadřuje vlastnost povrchu entity, kterou popisuje:

*[...] klávesnice je zhotovena z podobného **matně černého** plastu.*

Žlutá barva

Žlutá barva v této kategorii tvoří dvě kolokace: *špinavě žlutý* (RF 123) a *čistě žlutý* (RF 62). Významově jsou kolokace velmi podobné jako *čistě bílý* a *špinavě bílý*, není tedy potřeba je blíže představovat.

Zelená barva

Zelená barva tvoří šest kolokací, které spadají do této kategorie: *svěže zelený* (RF 290), *leskle zelený* (RF 183), *matně zelený* (RF 132), *špinavě zelený* (RF 113), *stříbřitě zelený* (RF 82) a *š'avnatě zelený* (RF 69).

Kolokace *svěže zelený* se téměř ve všech případech pojí s vegetací. Vyjadřuje živost, svěžest, čerstvost apod. Ve stejném kontextu a se stejným významem se užívá také spojení *š'avnatě zelený*:

*[...] na nábřeží na protějším břehu řek, stojí **svěže zelené** stromy [...]*

*Pod nimi byla **š'avnatě zelená** tráva a polorozpadlá farma [...]*

Kolokace *leskle zelený* a *matně zelený* vyjadřují vlastnost povrchu entity, kterou popisují:

Čepel svrchu leskle zelená, na rubu matná.

Spojení *špinavě zelený* má stejný význam jako u žluté a bílé. Na rozdíl od nich se ale často pojí s vodou:

Shodili jsme šaty na písek, po hlavě se vrhli do špinavě zelených vln [...]

Stříbřitě zelený někdy vyjadřuje lesk, třpyt a částečně také příměs šedé/šedivé barvy k zelené (ve významu došeda). Obvykle tato kolokace popisuje stromy a ryby:

Vzduchem se blýskla stříbřitě zelená rybka.

Na větvích stříbřitě zelených borovic rašily šišky jako malé vesmíry pučící [...]

Modrá barva

Modrá barva tvoří v této kategorii tři kolokace: *průzračně modrý* (RF 117), *stříbřitě modrý* (RF 78) a *čistě modrý* (RF 54).

Průzračně modrý vyjadřuje průhlednost a čistotu modré barvy. Zpravidla se váže k popisu nebe a očí:

Průzračně modré nebe a nadýchané vzdalující se mraky [...]

Má průzračně modré, mandlové oči.

S nebem a očima se také spojuje kolokace *čistě modrý*. Zároveň vyjadřuje i čistotu, která se na nebi projevu nepřítomností mraků, hvězd apod.:

Svítá a já se podívám vzhůru na hvězdy, nyní mizící z nebe, jež brzy bude čistě modré.

Stříbřitě modrý vyjadřují lesklost a třpytivost modré barvy, někdy může evokovat i přítomnost kovu:

[...] závodní kolo značky Favorit, stříbřitě modré s chromovanými řídítky [...]

Hnědá barva

Hnědá barva tvoří pět kolokací, které spadají do této kategorie: *leskle hnědý* (RF 185), *špinavě hnědý* (RF 173), *matně hnědý* (RF 110), *teple hnědý* (RF 79) a *sametově hnědý* (RF 79).

Kolokace *leskle hnědý* a *matně hnědý* vyjadřují stejně jako u předchozích barev vlastnost povrchu entity, kterou popisují.

Spojení *špinavě hnědý* na rozdíl od výše představených kolokací obsahujících adverbium *špinavě* nevyjadřuje příměs jiné barvy. To je nejspíš způsobeno tím, že u ostatních kolokací s adverbiem *špinavě* barva inklinuje právě k hnědé. *Špinavě* má ve spojení s hnědou barvou asociovat pouze špínu:

[...] *voda stékající z ucpaných okapů vytvořila na zdech špinavě hnědé skvrny.*

U kolokací *teple hnědý* a *sametově hnědý* není z kontextu zřejmá téměř žádná motivace. *Teple hnědý* má nejspíš navodit pocit hřejivosti, lehkého zabarvení dočervena a pozitivní konotace. *Sametově hnědý* se podle kontextu nedá spojovat s hebkostí či jemností, jak by se u tohoto spojení dalo předpokládat. Kolokace může například evokovat luxus, nejedná se ale o pravidelnou asociaci:

Sametově hnědé plátky nejlepšího hovězího se křehce choulí na míse [...]

Růžová barva

Růžová barva tvoří v kategorii specifických vlastností šest kolokací: *zdravě růžový* (RF 85), *sladce růžový* (RF 85), *perleťově růžový* (RF 85), *stříbřitě růžový* (RF 68), *špinavě růžový* (RF 51) a *čistě růžový* (RF 51).

Zdravě růžový se v korpusu spojuje především s pletí a evokuje zdraví a mladost. Tvoří tak protipól nažloutlé a bledé pleti, která, jak poznamenala ve své práci Irena Vaňková, obvykle vyjadřuje stáří či nemoc (Vaňková 2005). V korpusu SYN2015 je kolokace použita například v tomto kontextu:

[...] *s rukama pořád tenkýma jak sirky, ale pokožkou opět zdravě růžovou, hltá [...]*

Podobně jako u kolokací *teple hnědý* a *sametově hnědý* se ani u *sladce růžový* podle kontextu nedá jednoznačně určit, co má kolokace vyjadřovat. Spojení mohlo vzniknout na základě barevné podoby konkrétní sladkosti s růžovou barvou. Používá se například při popisu oblečení:

[...] *a hlavně navzdory své matce přidala sladce růžové tričko prvotřídní kvality [...]*

*Perleťově růžový*⁵² vyjadřuje lesk. Tato kolokace se může používat v kosmetickém průmyslu:

---

⁵² Kolokace obsahující adverbium *perleťově* nebyly zařazeny do kategorie nositele, jelikož adverbium evokuje spíše lesk než barvu nositele.

*Pro efekt zvětšení objemu rtů do jejich středu naneste **perleťově růžový** rozjasňovač [...]*

Stejně jako ostatní kolokace, které obsahují adverbium *stříbřitě*, i spojení *stříbřitě růžový* vyjadřuje lesk a částečnou přítomnost šedé/šedivé barvy:

*[...] zvolala Paula Parisová do svého **stříbřitě růžového** telefonu.*

Kolokace *čistě růžový* a *špinavě růžový* se užívají ve stejném kontextu jako již zmiňované *čistě bílý* a *špinavě bílý*. Není potřeba tyto kolokace podrobněji představovat.

Fialová barva

U fialové barvy spadá do této kategorie pouze jedna kolokace – *průsvitně fialový* (RF 98). Evokuje průsvitnost a čistotou. Stejně jako kolokace *průzračně modrý* se spojuje s nebem, u modré šlo o barvu nebe denního světla, u fialové obvykle o barvu nebe při západu:

*Ještě se nesnesla noc, nebe na západě zůstávalo **průsvitně fialové** [...]*

Oranžová barva

Oranžová barva tvoří v této kategorii dvě kolokace: *špinavě oranžový* (RF 122) a *matně oranžový* (RF 81).

Spojení *špinavě oranžový* a *matně oranžový* mají opět stejný význam jako ostatní kolokace s těmito adverbii. Není tedy potřeba je blíže popisovat.

Šedá/šedivá barva

Šedá/šedivá barva tvoří čtyři kolokace, které spadají do kategorie specifických vlastností: *stříbřitě šedý/šedivý* (RF 666), *matně šedý/šedivý* (RF 210), *špinavě šedý/šedivý* (RF 185), *perleťově šedý/šedivý* (RF 99).

Stříbřitě šedý/šedivý evokuje lesk, třpyt a někdy přítomnost kovu. Stejně jako *stříbřitě bílý* se často spojuje s vlasy. Dále se používá při popisu ryb, očí a čiré vody:

*Usmál se, ale v těch nádherných **stříbřitě šedých** očích pořád [...]*

Kolokace *matně šedý/šedivý* vyjadřuje stejně jako u předchozích kolokací s adverbiem *matně* vlastnost povrchu entity, kterou popisuje.

Stejně jako u kolokace *špinavě hnědý* se ani u spojení *špinavě šedý/šedivý* nejedná o příměs jiné barvy k šedé/šedivé. Spojení tedy evokuje pouze špinavost, nečistotu:

*Ze **špinavě šedé** dlaně mu sněžily postříbřené lupínky rzi.*

Spojení *perleťově šedý/šedivý* se používá prakticky pouze při popisu oblečení. Evokuje lesk a přítomnost hebkého materiálu, jako může být např. satén či atlas. V ojedinělých případech může vyjadřovat i přítomnost kovu:

*Tak se obleče, učeše, vezme si revolver s perleťově šedou hlavní a dřevěnou rukojetí
[...]*

2.4.3 Celkové zhodnocení

V předchozích odstavcích byly představeny kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími specifickou vlastnost dané barvy. Adverbia v těchto spojeních sama o sobě nevyjadřují barvu, ale k základní barvě přidávají určitou kvalitu, jako je lesklost (adverbium *leskle*), matnost (*matně*), třpytivost (*stříbřitě*, *perleťově*), průsvitnost (*průsvitně*, *průzračně*). Často mají asociační funkci, adverbia evokují například pocit zdraví, čistoty, špíny a mladosti.

Adverbia spadající do této kategorie rozvíjí z formálního hlediska danou barvu, ze sémantického hlediska na rozdíl od ostatních zkoumaných kolokací vyjadřují spíše vlastnost entity, kterou barva popisuje. Například ve spojení *matně černý plast* ze syntaktického hlediska je adjektivum *černý* rozvíjeno adverbium *matně*, ze sémantického hlediska není matná černá barva, ale povrch plastu.

S adverbii z této kategorie tvoří kolokace všechny základní barvy kromě červené. Ta na základě dat z korpusu SYN2015 tvoří buď málo frekventované kombinace, nebo se s tímto typem adverbii nespojuje.

Adverbia v kolokacích mohou rozvíjet buď jednu konkrétní barvu (např. *svěže zelený*, *zdravě růžový*), nebo se mohou vázat k většímu počtu barev (např. adverbia *stříbřitě*, *čistě*, *špinavě*). Mezi nejfrekventovanější adverbia z této kategorie patří adverbia *matně* a *leskle*. Vyjadřují vlastnost povrchu entity, kterou popisují.

Adverbia *stříbřitě* a *perleťově* by mohla být zařazena do kategorie nositele. Na základě dat v korpusu SYN2015 jsou obvykle užívána pro vyjádření lesku a třpytu, proto jsem se je rozhodla zařadit do kategorie specifických vlastností.

3 Shrnutí výsledků výzkumu

V následujících odstavcích mezi sebou porovnám jednotlivé kolokace základních barev a v souvislosti s tím shrnu zásadní poznatky a zjištění, ke kterým jsem na základě analýzy zkoumaného materiálu dospěla.

V tabulce č. 19 můžeme vidět kolokace základních barev s adverbii spadajícími do kategorie spojení s dalšími barvami, kategorie nositele, kategorie sytosti, jasnosti a intenzity a kategorie specifických vlastností. Třetí řádek zobrazuje danou kategorii. Levý sloupec zobrazuje lemmata označení základních barev. Tabulka ukazuje u každé kategorie počet typů kolokací a počet výskytů (tedy celkovou relativní frekvenci) kolokací, které spadají do jednotlivých kategorií. Symbol pomlčky vyjadřuje, že na základě dat z korpusu SYN2015 adjektivum pro barvu v dané kategorii buď netvoří kolokace vůbec, nebo tvoří pouze kombinace (tedy spojení s relativní frekvencí nižší než 50). Pravý sloupec zobrazuje celkový počet typů kolokací a počet výskytů kolokací základní barvy ve všech kategoriích. Poslední řádek zobrazuje počet typů kolokací a počet výskytů kolokací všech základních barev v dané kategorii.

Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími další barvu, nositele, sytost, jasnost a intenzitu a specifickou vlastnost										
	kategorie									
	spojení s dalšími barvami		nositel		jasnost, sytost, intenzita		specifická vlastnost		celkem	
barva (lemma)	počet typů	počet výskytů	počet typů	počet výskytů	počet typů	počet výskytů	počet typů	počet výskytů	počet typů	počet výskytů
<i>bílý</i>	–	–	6	850	3	661	4	730	13	2 241
<i>černý</i>	–	–	2	223	3	301	1	79	6	603
<i>červený</i>	6	688	8	1 508	10	3 641	–	–	24	5 837
<i>žlutý</i>	4	1 292	16	3 187	12	4 799	2	185	34	9 462
<i>zelený</i>	2	107	9	2 223	12	5 667	6	869	29	8 866
<i>modrý</i>	5	1 492	15	2 463	11	8 445	3	249	34	12 649
<i>hnědý</i>	12	2 263	15	5 076	5	9 225	5	629	37	17 193
<i>růžový</i>	1	68	4	527	17	5 306	6	425	28	6 327
<i>fialový</i>	7	1 033	2	295	11	9 444	1	98	21	10 871
<i>oranžový</i>	4	366	4	488	13	5 242	3	284	24	6 380
<i>šedý/ šedivý</i>	5	506	9	2 306	5	4 835	4	1 159	23	8 806
celkem	46	7 814	90	19 146	102	57 567	35	4 707	273	89 234

Tabulka 19: Kolokace základních barev s adverbii vyjadřujícími další barvu, nositele, sytost, jasnost a intenzitu a specifickou vlastnost

Do tabulky č. 19 byla zahrnuta pouze spojení, která mají relativní frekvenci alespoň 50 (a to včetně kategorie spojení s dalšími barvami).⁵³

Na základě dat v tabulce č. 19 můžeme stanovit, že zkoumané kolokace nejčastěji spadají do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity. Kromě černé a bílé každá základní barva tvoří kolokace

⁵³ V kategorii spojení s dalšími barvami, která je blíže popsána na straně 30, jsem do analyzovaných dat zařadila kolokace i kombinace. Aby mohla být data v závěru porovnána, do tabulky č. 19 jsem zařadila pouze kolokace. Z tohoto důvodu se neshodují data uvedená v tabulce č. 19 a v tabulce č. 2.

s adverbii *světle* a *tmavě*. Je možné, že černá a bílá implikují světlost a tmavost, proto je není potřeba pomocí adverbii spadajících do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity více popisovat.

Data v tabulce potvrzují hypotézu V. Schmiedtové, která ve svém výzkumu píše, že produktivnost postupu tvoření barevných odstínů na základě připodobnění barvy k nositeli je oproti produktivnosti postupu tvoření barevných odstínů mícháním barev téměř dvojnásobná (Schmiedtová 2006). Tuto hypotézu potvrzuje jak počet typů kolokací, tak i počet výskytů kolokací.

Kolokace spadající do kategorie nositele často připodobňují barvu k rostlinám (ke květu, stonku, listu, plodu apod.) a k neživé přírodě (k drahokamům, horninám, kovům apod.). Některá adverbia spadající do kategorie nositele by mohla být považována za monokolokabilní, např. *kaštanově*, *kanárkově*, *slonovinově*, *pomněnkově*, *lahvově*, *křídově*. Tato adverbia se v korpusu SYN2015 kombinují pouze s barvou (obvykle pouze s jednou).

V kategorii spojení s dalšími barvami dochází u kolokací barev ke dvěma tendencím. První tendencí je, že kolokace velmi často tvoří barvy, které se vedle sebe nacházejí v barevném spektru, např. oranžová se často spojuje s červenou a žlutou, žlutá s oranžovou a zelenou, zelená se žlutou a modrou, modrá se zelenou a fialovou. Druhá tendence spočívá ve schopnosti barvy tvořit kolokace s barvami, ze kterých byla z hlediska míchání barev ve výtvarném umění namíchána. Této tendenci podléhá například zelená barva, která se ve výtvarném umění získá smícháním modré a žluté barvy. Zelená v jazyce nejčastěji tvoří kolokace právě s modrou a žlutou.

Z hlediska zkoumaných kolokací je nejméně produktivní kategorie specifických vlastností. Adverbia v těchto kolokacích z formálního hlediska rozvíjí danou barvu, ze sémantického hlediska, na rozdíl od ostatních zkoumaných kolokací, vyjadřují spíše vlastnost entity, kterou barva popisuje. Například ve spojení *matně černý plast* je ze syntaktického hlediska adjektivum *černý* rozvíjeno adverbium *matně*, ze sémantického hlediska není matná černá barva, ale povrch plastu.

Nejvíce kolokací tvoří hnědá barva (a to jak počtem typů, tak počtem výskytů). Z hlediska míchání barev ve výtvarném umění se jedná o terciální barvu, dosáhne se mícháním primární barvy (červené) a sekundární (zelené, která se získá mícháním žluté a modré). Pro vytvoření hnědé barvy jsou tedy potřeba tři základní barvy (červená, žlutá a modrá). To může vysvětlovat velké množství odstínů – vždy je potřeba přiblížit, k jaké z těchto barev hnědá inklinuje, například v kolokaci *červeně hnědý* inklinuje k červené, v kolokaci *pískově hnědý* ke žluté, v kolokaci *olivově hnědý* k zelené apod. V kategorii jasnosti, sytosti a intenzity mají vysokou

frekvenci kolokace *světle hnědý* a *tmavě hnědý*, může to být způsobeno tím, že se velmi často používají pro popis očí a vlasů, což jsou entity, u kterých se často rozlišuje světlost a tmavost.

Nejméně zkoumaných kolokací tvoří černá a bílá barva. V kategorii spojení s dalšími barvami netvoří žádné kolokace, tvoří pouze kombinace (tedy spojení, která mají relativní frekvenci nižší než 50).⁵⁴ V kategorii nositele tvoří oproti ostatním základním barvám malé množství kolokací. Mohlo by to být způsobeno tím, že tyto dvě barvy se často používají v přirovnáních se spojkou *jako* (srov. Schmiedtová 2006). Například častá jsou přirovnání *černý jako havran*, *černý jako saze*, *bílý jako stěna*, *bílý jako papír* apod. Oproti tomu sémanticky podobná spojení jako **sazově černý* nebo **stěnově bílý* se na základě dat v korpusu SYN2015 nepoužívají. Jak již bylo řečeno, oproti ostatním základním barvám tvoří velmi malé množství kolokací v kategorii jasnosti, sytosti a intenzity. Bílá a černá totiž samy o sobě vyjadřují světlost a tmavost, proto je není potřeba pomocí adverbii spadajících do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity více vymezovat.

V poslední tabulce (č. 20) předkládám nejčastější kolokace každé základní barvy ve všech čtyřech kategoriích.⁵⁵ Levý sloupec zobrazuje lemmata adjektivních tvarů vyjadřujících barvu. Druhý řádek zobrazuje kategorii, do které kolokace spadá. Adverbia uvedená v tabulce tvoří nejfrekventovanější kolokace základní barvy v dané kategorii, za adverbium je zobrazena relativní frekvence (RF) kolokace.

Nejčastější kolokace základních barev v jednotlivých kategoriích				
barva (lemma)	spojení s dalšími barvami	nositel	jasnost, sytost, intenzita	specifická vlastnost
<i>bílý</i>	–	mléčně, RF 218	zářivě, RF 355	čistě, RF 430
<i>černý</i>	–	uhlově, RF 147	absolutně, RF 178	matně, RF 79
<i>červený</i>	karmínově, RF 243	vínově, RF 347	jasně, RF 1 104	–
<i>žlutý</i>	okrově, RF 591	citronově ⁵⁶ , RF 701	světle, 1 489	špinavě, RF 123
<i>zelený</i>	žlutavě, RF 57	olivově, RF 844	světle, RF 2 047	svěže, RF 290
<i>modrý</i>	blankytně, RF 824	nebesky, RF 435	tmavě, RF 2 339	průzračně, RF 117
<i>hnědý</i>	purpurově, RF 361	rezavě, RF 1 225	světle, RF 4 338	špinavě, RF 173
<i>růžový</i>	fialově, RF 68	lososově, RF 306	světle, RF 1 497	zdravě ⁵⁷ , RF 85
<i>fialový</i>	červeně, RF 295	šeříkově, RF 197	světle, RF 3 197	průsvitně, RF 98
<i>oranžový</i>	červeně, RF 122	pomerančově, RF 244	jasně, RF 1 382	špinavě, RF 122
<i>šedý/šedivý</i>	fialově, RF 136	popelavě, RF 691	světle, RF 2 183	stříbřitě, RF 666

Tabulka 20: Nejčastější kolokace základních barev v jednotlivých kategoriích

⁵⁴ Podrobnější popis relativní frekvence používané v této práci je uveden na straně 27.

⁵⁵ U kategorie spojení s dalšími barvami jsou do tabulky zařazeny pouze kolokace s příslušnou barvou v adjektivní části (např. u zelené barvy je se zelenou barvou v adjektivní části nejčastější kolokace *žlutavě zelený*, se zelenou v adverbialní části je nejčastější *zelenavě žlutý*).

⁵⁶ Adverbium *citronově* zastupuje dvě varianty – *citronově* a *citronově*.

⁵⁷ Stejnou relativní frekvenci mají i kolokace *perleťově růžový* a *sladce růžový*.

Diskuse

Jak již bylo výše několikrát zmíněno, do vlastního výzkumu této práce nebyla zařazena kompozita (např. *bleděmodrý, tmavofialový, sněhobílý, žlutozelený*). Vzhledem k omezenému rozsahu práce jsem se je rozhodla do výzkumu nezapojoval. Zároveň jsem se v práci primárně soustředila na kolokace (příp. kombinace) základních barev. V případě kompozit vyvstává otázka, zda se stále jedná o kolokace. Jak již bylo řečeno v sekci pojednávající o kolokacích (na straně 10), v rámci korpusové lingvistiky se kolokace považuje za smysluplné, ustálené, syntagmatické spojení dvou (nebo více) slovních tvarů (někdy celých lexémů).⁵⁸ V případě kompozit se nejedná o spojení dvou nebo více slovních tvarů, ale o spojení dvou nebo více slovotvorných základů (*Nový encyklopedický slovník češtiny* 2016, s. 845). Podle těchto definic nepovažuji samostatné kompozitum za kolokaci, z toho důvodu kompozita nezahrnuji do svého výzkumu.

Dalším důvodem, proč jsem do své práce nezahrnula kompozita, je skutečnost, že texty obsažené v korpusu SYN2015 v některých případech nedodržují pravopis týkající se složených přídavných jmen označujících barvy.⁵⁹ Většina složených přídavných jmen, která vyjadřují dvě oddělené barvy a podle pravidel by tedy měla být oddělena spojovníkem, je napsána dohromady. Data by bylo potřeba manuálně protřídit, v nějakých případech ale není zřejmé, zda se jedná o dvě samostatné barvy (oddělené spojovníkem), nebo o označení barevného odstínu (psáno dohromady). Podrobněji je tento problém popsán na straně 27.

Pokud by se nějaký další výzkum zaměřoval na problematiku podobného typu (případně na tento výzkum navázal), za účelem dosažení přesnějších výsledků by bylo vhodné kompozita do analýzy zahrnout, stejně tak i spojení adjektiva s adjektivem vyjadřujícím základní barvu (např. *tmavý modrý, světlý hnědý*). Především z toho důvodu, že ze sémantického hlediska se jedná o synonymní výrazy (*tmavě modrý* vyjadřuje obvykle stejný význam jako *tmavomodrý* a *tmavý modrý*).

---

⁵⁸ Dostupné na adrese <<https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>>, heslo Kolokace.

⁵⁹ Více o této problematice je uveřejněno v *Internetové jazykové příručce* dostupné na adrese <<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=140>>, heslo Složená přídavná jména.

Závěr

V této bakalářské práci jsem se zabývala označením základních barev a jejich zapojením do systému jazyka pomocí kolokací z Českého národního korpusu. Cílem práce bylo zkoumat a stanovit, s jakými adverbii se nejčastěji spojuje označení pro základní barvu.

V teoretické části, tedy v první a druhé kapitole, jsem představila příslušnou terminologii a základní lingvistické přístupy ke zkoumání barev v jazyce.

Třetí kapitola byla věnována vlastnímu výzkumu. Do výzkumu jsem zahrnula adjektivní označení základních barev vymezených podle B. Berlina a P. Kaye (1969): bílý, černý, červený, žlutý, zelený, modrý, hnědý, růžový, fialový, oranžový a šedý⁶⁰. Pomocí korpusu SYN2015 jsem vyhledala kolokace typu adverbium–adjektivum, kde je adjektivní část kolokace zastoupena základní barvou. Následně jsem z dat manuálně vytrídila ta, která nebyla do další analýzy zahrnuta. Zachovány byly kolokace s deadjektivními adverbii, která rozvíjí adjektiva vyjadřující základní barvu a jsou s nimi schopna tvořit kolokace. Z analýzy byly vyřazeny například následující typy adverbii: zájmenná (spojení typu *tam bílý*, *tady bílý*), místní (*dole bílý*), časová (*dnes bílý*) a další adverbia, která nejsou schopna tvořit s barvou ustálené kolokace (např. spojení *stejně bílý*, *hlavně bílý*, *původně bílý*, *obvykle bílý* apod.). Aby mohly být srovnávány různě frekventované barvy (respektive jejich kolokace), bylo potřeba frekvenci pro vlastní výzkum relativizovat. Podle velikosti upravené frekvence byla jednotlivá spojení rozlišena na kombinace a kolokace. Spojení jsem na základě jejich typu a významu roztřídila do čtyř kategorií: kategorie spojení s dalšími barvami, kategorie nositele, kategorie jasnosti, sytosti a intenzity a kategorie specifických vlastností. V rámci každé kategorie byly zkoumány a popisovány kolokace s každou základní barvou (v případě první kategorie i kombinace).

Ve čtvrté kapitole jsem předložila diskusi, kde v souvislosti se svým výzkumem rozvíjím problematiku kompozit. V kapitole uvádím důvody, proč jsem kompozita (sémanticky podobná zkoumaným kolokacím) do vlastního výzkumu nezařadila.

Na základě zkoumaných dat jsem došla ke zjištění, že označení pro základní barvy tvoří nejčastěji kolokace s adverbii vyjadřujícími jasnost, sytost a intenzitu. Kromě černé a bílé každá základní barva tvoří kolokace s adverbii *světle* a *tmavě*. Je možné, že černá a bílá implikují

---

⁶⁰ Pro označení šedé barvy byly do výzkumu zařazeny pojmy *šedý* i *šedivý*, podrobnější informace jsou na straně 26.

světlost a tmavost, proto je není potřeba pomocí adverbii spadajících do kategorie jasnosti, sytosti a intenzity více popisovat.

Výsledky analýzy potvrdily hypotézu V. Schmiedtové, která ve svém výzkumu píše, že produktivnost postupu tvoření barevných odstínů na základě připodobnění barvy k nositeli je oproti produktivnosti postupu tvoření barevných odstínů mícháním barev téměř dvojnásobná (Schmiedtová 2006). Tuto hypotézu potvrzuje jak počet typů kolokací, tak i počet výskytů kolokací.

Z hlediska zkoumaných kolokací je nejméně produktivní kategorie specifických vlastností. Adverbia v těchto kolokacích z formálního hlediska rozvíjí danou barvu, ze sémantického hlediska, na rozdíl od ostatních zkoumaných kolokací, vyjadřují spíše vlastnost entity, kterou barva popisuje.

Analýza ukázala, že nejméně kolokací s adverbii tvoří označení pro černou a bílou barvu. Na základě dat z korpusu SYN2015 tvoří spíše málo frekventované kombinace než kolokace. Černá a bílá jsou achromatické barvy (nepestře), ukázalo se, že nejsou schopny tvořit tolik odstínů jako barvy chromatické (pestré).

V následující kapitole je uveden přehled použité literatury.

Použitá literatura

Akademický slovník současné češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i. 2012–2020, [cit. 2020-04-24]. Dostupné z WWW: <http://www.slovníkcestiny.cz>.

BERLIN, B. – KAY, P.: *Basic Color Terms: Their Universality and Evolution*. Berkeley, CA: University of California Press, 1969.

ČERMÁK, F.: *Jazyk a jazykověda*. Praha: Karolinum, 2001.

ČERMÁK, F.: *Lexikon a sémantika*. Praha: NLN, 2010.

ČERMÁK, F.: Colour Terms in Three Languages: Their Distribution and Function. *Linguistica Pragensia* 24, 2014, č. 2, s. 136–146.

Internetová jazyková příručka [online]. Praha: Jazyková poradna ÚJČ AV ČR, v. v. i. 2008–2020, [cit. 2020-04-24]. Dostupné z WWW: <https://prirucka.ujc.cas.cz>.

KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds.): *Nový encyklopedický slovník češtiny A–M*. Praha: NLN, 2016.

KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDŘIČKA, P. – ZASINA, A.: *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK, 2015. Dostupné z WWW: <http://www.korpus.cz>.

LIŠKOVÁ, M. – PERNICOVÁ, H.: Pojmenování barev a jejich odstínů v Akademickém slovníku současné češtiny. *Časopis pro moderní filologii* 97, 2015, č. 2, s. 169–178.

RAFFAELLI, I. – CHROMÝ, J. – KOPECKA, A.: Lexicalization Patterns in Color Naming in Croatian, Czech, and Polish. In Raffaelli, I. – Katunar, D. – Kerovec, B. (eds.): *Lexicalization Patterns in Color Naming. A Cross-linguistic Perspective*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2019.

REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2012.

SCHMIEDTOVÁ, V.: Volná a vázaná spojitelnost/kolokace názvů barev a jejich odstínů v češtině: analýza na základě ČNK. In Čermák, F. – Šulc, M. (eds.): *Kolokace*. Praha: NLN, 2006, s. 311–361.

SCHMIEDTOVÁ, V. – SCHMIEDTOVÁ, B.: The Color Spectrum in Language: The Case of Czech. In Gottlieb, H. – Mogensen, J. E. – Zettersten, A. (eds.): *Proceedings of the Tenth International Symposium on Lexicography May 4-6, 2000 at the University of Copenhagen*, Tübingen: Max Niemeyer, 2002, s. 285–292.

SCHMIEDTOVÁ, V. – SCHMIEDTOVÁ, B.: Určení jazykové základovosti barev v Českém národním korpusu. In Čermák, F. – Blatná, R. (eds.): *Korpusová lingvistika: Stav a modelové přístupy*. Praha: NLN, 2006, s. 285–313.

Slovník spisovného jazyka českého 1–4. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1960–1971, dostupný také na WWW: <http://ssjc.ujc.cas.cz> [cit. 2020-04-24].

ŠTĚPÁN, P.: *Označení barev a jejich užití v toponymii Čech*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2004.

UUSKŮLA, M.: The Basic Colour Terms of Czech. *Trames* 12, 2008, č. 1, s. 3–28.

VAŇKOVÁ, I.: Kapitoly o barvách. In Vaňková, I. – Nebeská, I. – Saicová Římalová, L. – Pacovská, J. (eds.): *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2005, s. 195–246.

WASZAKOWA, K.: Polski językowy obraz świata widziany przez pryzmat nazwy barwy żółtej. In Vaňková, I. (ed.): *Obraz světa v jazyce. Sborník z 27. česko-polské konference na UK v Praze 2000*. Praha: Filozofická fakulta UK, 2001, s. 37–51.

Wiki [online]. Ústav Českého národního korpusu, 2020-03-02, [cit. 2020-04-24]. Heslo Frekvence. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:frekvence>.

Wiki [online]. Ústav Českého národního korpusu, 2014-11-24, [cit. 2020-04-24]. Heslo Kolokace. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>.

Wiki [online]. Ústav Českého národního korpusu, 2016-10-17, [cit. 2020-04-24]. Heslo Korpus SYN2015. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/cnk:syn2015>.

Wiki [online]. Ústav Českého národního korpusu, 2019-03-04, [cit. 2020-04-24]. Heslo Lemma. Dostupné z WWW: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:lemma>.

Wiki [online]. Ústav Českého národního korpusu, 2015-01-21, [cit. 2020-04-24]. Heslo N-gram. Dostupné z WWW: [https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:ngram?s\[\]=bigram](https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:ngram?s[]=bigram).